

Leesbegeleidingstechnieken

Leesbegeleidingstechnieken zijn speciale manieren om kinderen of ouderen met leesproblemen in de praktijk te begeleiden.

In deze map worden dertig leesbegeleidingstechnieken besproken. De keuze voor een bepaalde leesbegeleidingstechniek wordt bepaald door het type leesprobleem dat het kind heeft of door de kenmerken van het leesgedrag.

Aan de hand van het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad* op blz. 89 en het *Brede diagnosehandelingsplan* op blz. 91. kunt u vaststellen welke leesbegeleidingstechnieken bij welk type leesproblemen gebruikt kunnen worden.

Techniek 1

de basistechniek

Techniek 1 is de basistechniek. Iedere leesbegeleidingssessie moet starten met de basistechniek. Deze techniek moet u zo veel mogelijk uitvoeren. Net zoals men eisen kan stellen aan een rekenles, kan men ook eisen stellen aan een les voor kinderen met leesproblemen. Zo'n les voor kinderen met leesproblemen wordt een 'verantwoorde begeleidingssessie' genoemd. Een half uur speciale leesbegeleiding wordt als volgt opgebouwd.

Opbouw van de verantwoorde begeleidingssessie

Deze twee fasen duren een kwartier

stap 1 het probleembewustzijn

stap 2 trainen

Deze drie fasen duren ook een kwartier

stap 3 transferbewustzijn

stap 4 toepassen

stap 5 afsluiten

stap 1 probleembewustzijn

Iedere sessie speciale leesbegeleiding start met de vraag aan het kind: waar werk je aan? Dat betekent dat het kind begeleid wordt bij het verwoorden van waar het mee bezig is. Voorkomen moet worden dat de leesontwikkeling wordt geremd doordat het kind niet begrijpt wat de bedoeling van de

begeleidingsactiviteiten is. Als kinderen met leesproblemen weten wat er aan de hand is, weten ze ook waar ze zich voor moeten inzetten. Een optimale betrokkenheid bij de speciale leesbegeleiding kan worden bereikt aan de hand van een cognitieve benadering.

Het kind kan pas antwoord geven op de vraag nadat het met de leerkracht het *Blad voor de cognitieve benadering* heeft besproken (dit blad treft u aan op blz. 101). In een cognitieve benadering wordt gestreefd naar:

- probleembewustzijn: 'Zo lees ik';
- procesbewustzijn: 'Dit gaan we doen', 'Dit proberen we te bereiken';
- evaluatiebewustzijn: 'Zo lees ik nu'.

Vóór aanvang van een leesbegeleidingssessie vult u dit blad in en bespreekt u het enkele keren met het kind. Hieronder ziet u een ingevuld voorbeeld.

Blad voor de cognitieve benadering			
			
Zo lees ik	Dit gaan we doen	Dit proberen we te bereiken	Zo lees ik nu
☒ ik kan al lezen op niveau 3 ! ik maak veel fouten bij kleine woorden als: de, met, een, zeg, die, dat, daar, hier, ze, het. ! in AVI-4 : 14 fouten	☐ bladen lezen ☐ leesblad 3, 4, 5, 6 ☐ leesblad 10 e.v. ☐ eerst kleine woorden zoeken, onderstrepen en dan de tekst lezen. ☐ Taptoe lezen ☐ 14 november kijken hoe het gaat.	☐ op AVI-4 2 of 3 fouten lezen ☐ beter lezen van de kleine woorden ☐ AVI-4 binnen de tijd lezen	14 november ☒ in AVI-4 maar 2 ft. in kleine woorden en : 2 ft. in lange woorden. ☒ ik mag nu oefenen op niveau 5.

Het *Blad voor de cognitieve benadering* wordt per kolom toegelicht.

Kolom 'Zo lees ik' In deze kolom noteert u (of het kind zelf) hoe het leest. Doe dat zo concreet en overzichtelijk mogelijk, eventueel met een tekeningetje erbij. Heeft een kind meerdere typen leesproblemen, noteer hier dan maximaal twee probleemttypen. Anders wordt het te onoverzichtelijk voor het kind. Beperk u tot de leesproblemen waaraan u de eerstkomende tijd aandacht wilt besteden. Bekijk ook in hoeverre het kind zelf in staat is aan te geven wat er nog niet goed gaat bij het lezen.

Voor het bewustmaken van het probleemgedrag kunt u gebruikmaken van *probleemstrips*:

- probleemstrip 1: *Te lang turen, geen aanpakgedrag*, blz. 129, voor kinderen die te lang op een woord turen zonder te lezen. Zie ook categorie 5 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*;
- probleemstrip 2: *Spellend lezen*, blz. 130. Zie ook categorie 5 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*;
- probleemstrip 3: *Onnauwkeurig lezen*, blz. 131. Zie ook categorie 3 en 4 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*;
- probleemstrip 4: *Woorden herhalen*, blz. 132. Zie ook categorie 4 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*;
- probleemstrip 5: *Te langzaam lezen*, blz. 133. Zie ook categorie 6 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*;
- probleemstrip 6: *Te snel lezen*, blz. 134. Zie ook categorie 6 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*;
- probleemstrip 7: *Lezen zonder te begrijpen wat er staat*, blz. 135. Zie ook categorie 7 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*;
- probleemstrip 8: *Eentonig lezen*, zie blz. 136. Zie ook categorie 8 op het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad*. Het *Algemeen diagnose- en handelingsplanblad* treft u aan op blz. 89.

Kolom 'Dit gaan we doen' In de tweede kolom noteert u welke stappen ondernomen zullen worden om het leesgedrag van het kind te verbeteren. Daarvóór tekent u hokjes zodat u de afzonderlijke stappen kunt aftekenen. In deze kolom komt dus een omschrijving van het handelingsplan.

Na twee of drie keer bespreken weet het kind waar het om gaat en kunt u het kind vragen zelf te vertellen waar het mee bezig is of waar het aan werkt. Dat betekent dat iedere begeleidingssessie begint met een actief moment waarop het kind zelf vertelt wat het aan het doen is of wat het gaat doen. Door zo'n actief moment wordt ervoor gezorgd dat er niet over het hoofd van het kind heen wordt gewerkt waardoor het effect van de begeleiding niet optimaal zou zijn. De basistechniek vormt daarom een essentieel onderdeel van de speciale leesbegeleiding. Voor oudere kinderen of volwassenen kunt u het formulier eventueel aanpassen (als u het wat aan de kinderachtige kant vindt).

Het werken met dit blad komt voort uit wat de 'cognitieve benadering' wordt genoemd. Dat wil zeggen dat bij de speciale leesbegeleiding zoveel mogelijk het verstand van het kind ingeschakeld moet worden. Het toepassen van principes uit de cognitieve psychologie is een van de eisen die de commissie *Dyslexie* stelt aan verantwoorde begeleiding. (Zie ook de Pravo-nota *Het gezondheidsraadadvies Dyslexie*.)

Nadat het kind verteld heeft waar het mee bezig is, vertelt u wat er in de leesbegeleidingssessie wordt gedaan. U vertelt wat er geoefend gaat worden bij stap 2 (zie de opbouw hiervoor) en bij stap 4: het toepassen van de leesvaardigheden. Essentieel bij de cognitieve benadering is dat het kind dit nazegt. Het is aan te

bevelen steeds de gegeven instructies door het kind te laten herhalen. Kinderen weten op den duur dat ze de instructies moeten herhalen en zullen daarom veel beter opletten.

Kolom 'Dit proberen we te bereiken' In de derde kolom wordt ingevuld wat men met de leesbegeleiding na een bepaalde tijd probeert te bereiken.

Kolom 'Zo lees ik nu' Na een begeleidingsperiode wordt in de laatste kolom genoteerd hoe de situatie is ná die begeleidingssessie. Het is belangrijk ook het kind de situatie vast te laten stellen door het op de hoogte te brengen van de toetsscores van een vorige keer en van de huidige score. Maak hierbij ook gebruik van geluidsopnames (cassetterecorder) zodat het kind naar zichzelf kan luisteren en zelf kan horen en aangeven wat er veranderd is. In cognitief-psychologische termen spreken we dan van 'evaluatiebewustzijn'.

Het is belangrijk goed te investeren in de bespreking van het *Blad voor de cognitieve benadering*. Het kind krijgt een eigen exemplaar van het blad. Iedere sessie moet het kind het blad bij zich hebben zodat het even kan spieken als het niet meer uit het hoofd kan zeggen waar het mee bezig is. Stap 1 neemt ongeveer één of twee minuten in beslag.

stap 2 trainen

Nadat de leerkracht heeft verteld wat er in de leesbegeleidingssessie gaat gebeuren en het kind dat heeft nagezegd wordt er ongeveer een kwartier getraind. Dit trainen kan met behulp van de leesbladen uit de map, maar ook met de kaarten van het programma *Zinsgericht leren lezen*. Hierna wordt uiteengezet op welke wijze u de leesbladen van de map *Speciale leesbegeleiding* moet gebruiken.

de metalinguïstische strip In de eerste striprij wordt aan het kind uitgelegd welk woordtype het leert lezen. Die kennis van het woordtype wordt 'metalinguïstische' kennis genoemd. Voor kinderen met leesproblemen is het bewust omgaan met woordtypen noodzakelijk omdat ze meer met hun verstand woorden moeten lezen dan andere kinderen waarbij zich dat automatisch heeft ontwikkeld.

U legt de strip uit. Het kind vertelt deze uitleg na. Is deze onvoldoende, dan herhaalt u de uitleg.

het aanpakgedrag In de tweede striprij wordt uitgelegd wat het kind moet gaan doen als het woorden van dit type tegenkomt die het niet in een keer herkent. Bijvoorbeeld: Het kind zegt het eerste stukje van het woord, houdt de r aan (rrrt), kijkt

OFFENBLAD TWEELETTERGREPGE KLANKZUIVERE WOORDEN
TEN BEHOEVE VAN AVI-NIVEAU 3

BASISSERIE 1 EESBLAD 10

marmot

Dit is het voorbeeldwoord:

Kijk er goed naar.

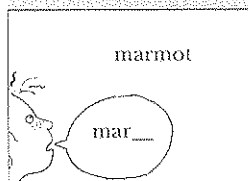

Dat stukje met die medeklinkers is moeilijk.

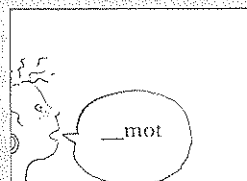

Er zitten twee lettergrepen in.

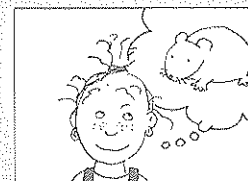
Zo zeg je dit soort woorden:

Je zegt direct het eerste stuk en zingt de laatste letter.

Intussen kijk je verder. Direct erachteraan zeg je het tweede stuk.

Je denkt aan wat het woord betekent.

trompet	erop	welkom	portier	omdat
partij	uitleg	persoon	portret	terwijl
indruk	kermis	daarmee	spontaan	daardoor
luilak	normaal	waarom	wanhoop	vandaag
toekomst	kwartier	nogal	insect	eenmaal
hoewel	uitkomst	ontstaan	orgaan	ontstaan
pardon	onjuist	vanuit	toeval	vanzelf
eraan	onrust	vanzelf	uitspraak	daarbij
onzin	aanval	afval	intocht	doorheen
album	aantal	atlas	buurman	slagroom
marmot	aanrecht	garnaal	elkaar	aandacht
miljoen	kantoor	kermis	afspraak	fornuis

SPECIALE LEESBEGELEIDING © MALMBERG, DEN BOSCH

183

ondertussen naar het volgende stukje en 'zingt' (in kindertermen) dat er achteraan (dus: marrrrrrmot). Daarna legt u het kind ook uit dat er pas sprake is van 'lezen' als het kind denkt aan wat het woord voorstelt (of wat het is, of hoe je het woord in een zin kunt gebruiken.)

Ook hierbij laat u het kind die uitleg nazeggen. Het basisprincipe in de begeleiding is dat iedere instructie door het kind nagezegd moet worden.

de oriëntatieoefening Nu worden de woordrijen geoefend. U zegt tegen het kind: 'Ergens in deze rijen woorden staat het woord *garnaal*. Probeer zo vlug als je kunt dat woord te vinden.' Noem uit iedere rij een woord en spoor het kind aan dat snel

op te zoeken. Het kind oriënteert zich zo op wat het zal gaan lezen.

onderstrepd meelezen met een gericht voorleestype Nu gaat u de woordrijen voorlezen. Het kind krijgt een kopie van het leesblad. Terwijl u de woorden voorleest, onderstreept het kind het woord dat voorgelezen wordt. Van kinderen met leesproblemen is bekend dat ze vaak niet met de ogen zijn waar een voorlezer op dat moment is. Het onderstrepen zorgt ervoor dat het kind zijn best doet met de potloodpunt te zijn waar u aan het voorlezen bent. Bovendien leidt de punt van het potlood de waarneming van het kind naar het woord toe, zodat de visuele verwerking van het woordbeeld optimaal is. Het voorlezen gebeurt niet willekeurig, maar heel gericht. Afhankelijk van het problematische leesgedrag van het kind kiest u een voorleesvorm.

De mogelijkheden:

- Het kind leest spellend.
U leest alle rijen voor in het aanpakgedrag, dus: trommmmpet, parrrrtij. enz. en het kind leest onderstrepd mee.
- Het kind leest onnauwkeurig.
U leest de woorden een keer heel langzaam voor en daarna nogmaals in gewoon tempo. Beide keren leest het kind onderstrepd mee.
- Het kind leest te langzaam.
U leest de woordrijen een keer langzaam voor en daarna een keer snel. In beide gevallen leest het kind onderstrepd mee.

het kind leest Nu leest het kind de rijen woorden. U vraagt het kind eerst waar het aan moet denken tijdens het lezen van de woorden. Bij het zingend lezen zegt u tegen het kind dat als het gaat om woorden die het in een keer kan zeggen die woorden niet moet zingen. Tijdens het zelf lezen grijpt u bij alle fouten in en wijst u op het aanpakgedrag. Regelmatig bespreekt u ook de betekenis van bepaalde woorden.

Kenmerkend voor deze aanpak is het realiseren van een volledige oriënteringsbasis. Dat betekent dat het kind volledig is voorbereid op het uitvoeren van de leestaak en dat dat ervoor zal zorgen dat het lezen door het kind goed zal gaan. Het is beter het kind (te) goed op het lezen voor te bereiden dan het kind te laten worstelen.

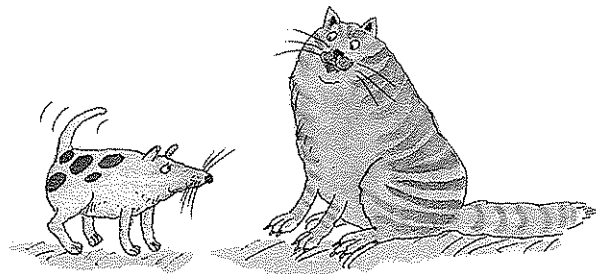
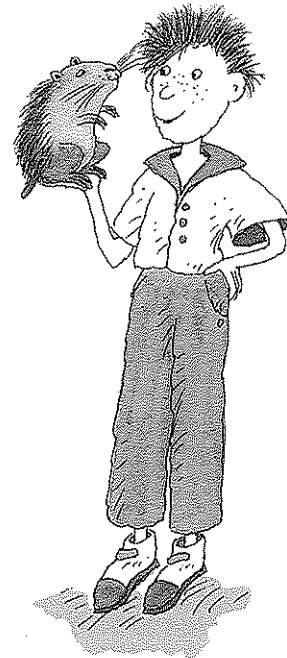
de tekst lezen Op de achterkant van elk leesblad uit *Speciale leesbegeleiding* staat een tekst. Deze tekst behandelt u hetzelfde als de woordrijen:

- Oriëntatieoefening: 'Ergens in deze tekst staat de zin *Ik noem haar Marloes*. Zoek die zin maar eens op.'

OEFENBLAD TWEELETTERGREPIGE KLANKZUIVERE WOORDEN
TEN BEHOEVE VAN AVI-NIVEAU 3

Mijn marmot

Ik wilde al heel lang een huisdier.
Een hond leek me wel leuk, of een kat.
Maar wat kreeg ik?
Een marmot!
Eerst vond ik haar nogal een lui beest.
Tot mijn wanhoop sliep ze heel de dag.
Ik had de indruk dat dit een miskoop was.
Maar nu, na een jaar, weet ik meer.
Mijn marmot is geen dom dier, dat is onjuist.
Ze lijkt een luilak, maar dat is niet zo.
Een marmot is nou eenmaal een nachtdier.
Daarom slaapt ze heel de dag.
Als het nacht wordt, is ze weer van de partij.
Ze vindt het leuk als ik haar oppak.
Dan zit ze rechtop in mijn hand.
Ik noem haar Marloes.
Mijn buurman heeft ook een marmot.
Soms zet ik ze een kwartier bij elkaar.
Dan lijkt het wel kermis in de bak.
Vooral als je ze een bal geeft.
Je ziet, een marmot is een leuk huisdier.
Je hebt er niet veel afval van.
Maar wel veel lol.
Kortom, ik wil Marloes voor geen miljoen
meer kwijt.

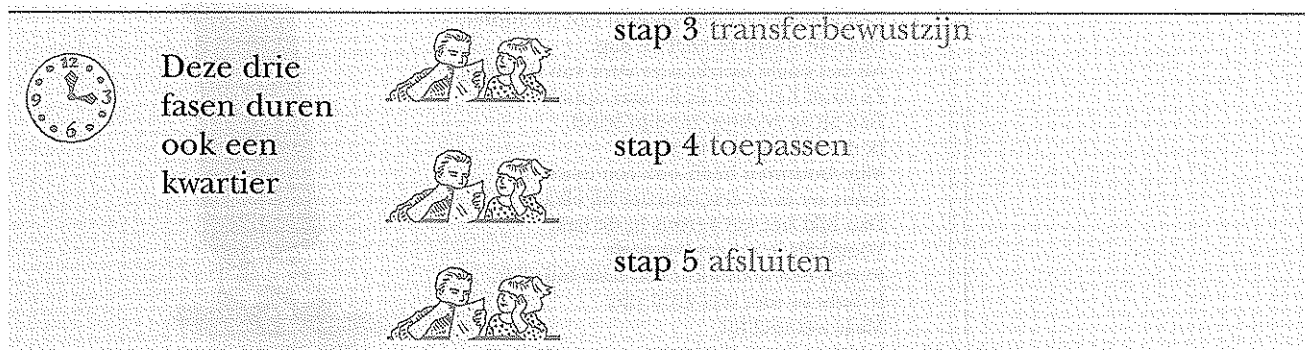
184

SPECIALE LEESBEGELEIDING © MALMBERG, DEN BOSCH

- Voorlezen op de juiste manier, terwijl het kind onderstrepend meeleeft.
- Het kind leest de tekst zelf.
- U bespreekt regelmatig de betekenis van zinnen of woorden.

Nu is de helft van de begeleidingstijd voorbij en is het nodig om de resterende tijd te besteden aan toepassen. Het kan daarbij best voorkomen dat u met de leesbladen van de map *Speciale leesbegeleiding* niet verder bent gekomen dan het bespreken van de strips en het oefenen van enkele rijen woorden. Het is dan toch aan te bevelen te stoppen en een volgende keer verder te gaan vanaf het punt dat u nu gekomen bent. Niet alle onderdelen van het leesblad hoeven in een keer helemaal

gedaan te worden. Het is beter de bladen goed te oefenen dan ze erdoor te jagen. Nu gaat u een kwartiertje toepassen. In het kader van de cognitieve benadering is het belangrijk dat u steeds aan het kind uitlegt waarom het iets op een bepaalde manier moet doen. Bijvoorbeeld: waarvoor is dat onderstrepend meelesen nu nodig? (Zie blz. 46) Binnen de orthodidactiek geldt de regel dat als u dat niet uit kunt leggen aan het kind, het waarschijnlijk weinig zinvol en verantwoord is wat u doet omdat u zelf ook niet uit kunt leggen waarom u een bepaalde techniek of werkwijze hanteert.

stap 3 transferbewustzijn

Voordat u gaat toepassen zegt u: We gaan straks een stukje uit de krant lezen, vertel me maar eens waar je bij het lezen van dat stukje op moet letten. Het kind moet dan weer vertellen waar het mee bezig is en eigenlijk hetzelfde zeggen als bij de eerste stap van de verantwoorde begeleidingssessie. In eerste instantie zegt u dat voor, maar op den duur moet het kind zelf in staat zijn weer te geven waar het aan moet denken als het de leesvaardigheid toe moet passen.

stap 4 toepassen

Nu moet het kind het getrainde toepassen bij het lezen in een leesboek of bij alledaagse leesactiviteiten zoals het lezen van de krant, een tv-gids, een moppenboekje, een handleiding, enz. Zie voor de ideeën op het gebied van het toegepast lezen het Pravoo-katern *Functioneel lezen*. Hierin vindt u allerlei toepassingsmogelijkheden. Voor kinderen met leesproblemen is dit een essentiële fase omdat ze vaak een zwakte hebben op het gebied van de transfer of training wat betekent dat ze begeleid moeten worden bij die transfer. Een essentiële regel is dan ook dat er in elk geval gedurende de helft van de begeleidingstijd toegepast moet worden. In de fase 'toepassen' maakt u ook gebruik van de andere leesbegeleidingstechnieken uit de map. Zie blz. 51 en verder.

stap 5 afsluiting

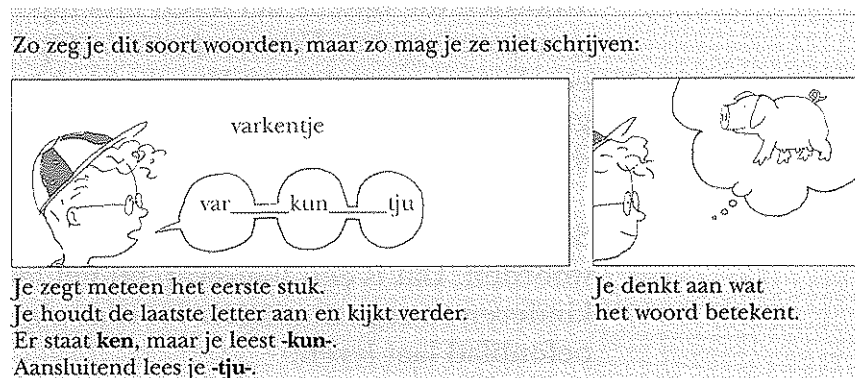
Als het halve uur voorbij is, stelt u het kind de vraag of het weet

wat er de volgende keer nog eens geoefend moet worden. In het begin zullen kinderen moeite hebben met deze vraag, maar als u het eerst enkele keren voorzegt, zullen kinderen leren om aan te geven wat er nog niet zo goed ging. In de afsluiting vertelt u ook wat u zelf van de sessie vond, wat goed ging en wat nog geoefend moet worden. Na afloop vult u zelf uw logboekje in waarin u kort noteert wat er gebeurd is in die sessie.

Binnen deze werkwijze is voldaan aan alle eisen die de commissie dyslexie stelt aan verantwoorde begeleiding. (Zie het Pravoo-katern *Het Gezondheidsraadadvies Dyslexie.*)

Aanwijzingen

- verschil leeswoord en uitspraakwoord

Hierboven is aangegeven dat het leeswoord 'varkentje' moet worden uitgesproken als 'varkuntju'. Er is voor deze aanpak gekozen omdat kennis van de klankstructuur het herkennen van woordtypen kan bevorderen. Het kind weet zo waar het mee bezig is. Uitsluitend mondelinge uitleg op dit punt is voor de meeste kinderen met leesproblemen niet te volgen.

Uit ervaringen van gebruikers van de eerste versie van *Speciale leesbegeleiding* bleek dat deze aanpak niet verwarrend werkt. Hoewel beoordelaars van die eerste versie de verwachting hadden dat een fonetische weergave van het leeswoord nadelen zou kunnen geven voor de spelling, is het tegendeel gebleken. Kinderen leren op deze manier immers dat er typische verschillen zijn tussen geschreven en gesproken tekst. Die kennis en dat bewustzijn kunnen een gunstige invloed hebben op het lezen, maar ook op het spellen.

Als kinderen fonetisch schrijven, is het aan te bevelen uit te leggen dat er in het Nederlands maar weinig woorden klankzuiver zijn. Leg bij het behandelen van een leesblad telkens duidelijk de verschillen tussen schrijfwijze en uitspraak uit en laat het kind deze ook zelf benoemen. Bij de verdeling van de woorden is gekozen voor lettergrepen (bak-ker, zie

blz. 193) en niet voor klankvoeten (ba-(k)ker). Hoewel lettergrepen meer met spelling te maken hebben dan met lezen, is er toch gekozen voor een verdeling in lettergrepen om spellingproblemen te voorkomen. Uit experimenten met de eerste versie van de map kwam naar voren dat het gebruik van klankvoeten (bà-kur) een nadelige invloed zou kunnen hebben op de spelling. Gebruikt u een spellingmethode met klankvoeten, dan kunt u de strips wijzigen door er lettergrepen overheen te plakken.

Tijdens de lees oefeningen met de woordrijtjes en de leesteksten van het oefenblad zal het juiste woordbeeld worden ingeprint. Hierdoor zal het zien van het fonetisch gespelde woord geen negatief effect hebben.

- Woorden die tijdens het lezen moeilijkheden opleveren, worden genoteerd op het *Flitswoordenblad*. (Op blz. 121 treft u daarvan een kopieermodel aan.) Van dit blad kunnen kaartjes worden gemaakt. Bewaar deze in een doos en oefen er regelmatig mee door ze in een flits te tonen.
- Sommige kinderen hebben moeite met het uitspreken van de woorden. Dat is een handicap bij het lezen. Doe met deze kinderen nazeg oefeningen voordat u ze de woorden van het oefenblad laat lezen.
- Als een bepaald hulpmiddel geen effect meer heeft kan variatie uitkomst bieden. Hiernaast ziet u een ingevuld voorbeeld van de *Leeskaart*. Op blz. 103 vindt u twee kopieermodellen. Op deze kaart kunt u aangeven waar het kind in een bepaalde periode aan gaat werken:
 - verhoging van het leestempo (Lezen als een trein.)
 - nauwkeurig lezen (Lezen wat er staat.)
 - verbeteren van het leesbegrip (Begrijpen wat je leest.)
 - lezen voor je plezier
 - voordracht (Mooi voorlezen.)
 In de ruimte onder de plaatjes kunt u aandachtspunten noteren en na afloop kan kort worden aangegeven hoe het is gegaan.

LEESKAART
KOPIEERBLAD

HULPMIDDELEN

Leeskaart

Nummer 3 Titel Avontuur op de rode berg

Gelezen door Tom Tuinstra Datum 1-8 febr. 1999

Lezen als een trein	Lezen wat er staat	Begrijpen wat je leest	Lezen voor je plezier	Mooi voorlezen
☐	☐	☒	☒	☐

Extra letten op

Hoe het ging

Leeskaart

Nummer 3 Titel Avontuur op de rode berg

Gelezen door Tom Tuinstra Datum 1-8 febr. 1999

Lezen als een trein	Lezen wat er staat	Begrijpen wat je leest	Lezen voor je plezier	Mooi voorlezen
☐	☐	☒	☒	☐

Extra letten op ☐ om en om een bladzijde 'lekker' lezen en een bladzijde voorbespreken.
☐ aan de binnentkant van de ogen de film zien van wat ik lees.

Hoe het ging
☒ goed
☒ Het was een spannend boekje en de plaatjes hielpen me om me voor te stellen waar het over ging.

SPECIALE LEESBEGELEIDING © MALMBERG, DEN BOSCH

103

Techniek 2

driemaal lezen

Maak een kopie van de tekst die u het kind laat lezen. U onderstreept de woorden die het verkeerd leest of overslaat. Onderbreek het kind daarbij niet. Als het kind de tekst heeft gelezen, geeft u het de versie met de onderstrepingen. Het kind leest de tekst nogmaals. Zeg erbij dat het bij de woorden met een streep eronder extra goed moet kijken en nadenken. Ten slotte leest het voor de derde keer de tekst, maar nu weer de blanco versie.

varianten

- Markeer woorden die spellend en/of aarzelend worden gelezen.
- Markeer woorden die tweemaal worden gelezen.

Behandel slechts een van deze aspecten tegelijk, anders wordt het onoverzichtelijk voor het kind. Raadpleeg eventueel techniek 22: 'aankpakgedrag' om het kind duidelijk te maken wat de bedoeling is als het op een gemarkeerd woord stuit.

Pas deze techniek ook toe bij kinderen die na het geïsoleerd oefenen van het aankpakgedrag bij het lezen van teksten weer vergeten om het zingend lezen toe te passen. Maak een kopie van de tekst die het kind gaat lezen. Laat het kind het blad lezen en onderstreep op de kopie de woorden die het kind toch spellend leest. Laat het kind daarna de gekopieerde tekst met de onderstrepingen lezen en stimuleer het kind die woorden ook weer zingend te lezen. Laat het kind ten slotte het blad zonder de onderstrepingen nogmaals lezen.

Techniek 3

herhalen van de zin

Maakt het kind een leesfout in lopende tekst, grijp dan direct in, bespreek de fout en laat het kind de hele zin opnieuw lezen. Zo leert het kind hele zinnen goed te lezen.

Techniek 4

herhaald lezen

Neem een tekst en vertel het kind dat het de bedoeling is dat het die drie keer gaat lezen. Registreer bij elke lezing de tijd die het kind nodig heeft, noteer de gemaakte fouten en bespreek deze. Bespreek na de tweede en derde lezing met het kind of het nu beter is gegaan.

Techniek 5

duolezen

U leest hardop met het kind mee.

variant

Eventueel leest u alleen hardop mee waar het kind te lang op een woord blijft turen, bij wijze van 'duwtje in de rug'. (In plaats van hardop het woord meelesen, kunt u ook alleen de eerste letter zeggen.) Houd een kopie van de tekst bij de hand en onderstreep daarop de meegelesen woorden. Geef het kind dan het blad met de onderstrepingen en laat het de tekst nogmaals lezen. Zeg erbij dat het bij de woorden met een streep eronder extra goed moet kijken en intussen moet doorlezen.

Techniek 6

inhoudelijke benadering

De bedoeling van deze techniek is dat de aandacht van het kind gevestigd wordt op de inhoud van de tekst. Dit kan op verschillende manieren:

- Spoor het kind aan goed te luisteren en lees daarna een zin voor. Bespreek dan de inhoud van die zin. Voorbeelden:
 - 'Wat is het belangrijkste woord?'
 - 'Zeg dit eens in andere woorden.'

- ‘Wat betekent ...?’
- Laat het kind de zin in verband brengen met het voorafgaande (als dat er is).
- Laat het kind voorspellen wat de volgende zin zal zijn. Ten slotte laat u het kind de zin lezen.
- Laat het kind een zin of alinea lezen en vraag het daarna even met de ogen dicht te bedenken waar die over ging. Als dit moeilijk wordt gevonden, mag die zin of alinea even worden overgelezen. Doe het kind voor wat het moet doen in de tijd dat het de ogen dicht heeft: doe uw ogen dicht, visualiseer de inhoud en vertel wat u voor u ziet. Veel kinderen begrijpen anders niet wat de bedoeling is.
- Onderstreep op een kopie van een tekst de kernwoorden. Leg het kind uit dat dit de woorden zijn waar het om draait, en dat je er dus bij het lezen van die woorden achter kunt komen waar het over gaat. Laat het kind daarna de versie zonder onderstrepingen lezen.
- Lees een passage uit een tekst voor en vraag het kind hoe het denkt dat het verhaal verder zal gaan. Laat het kind daarna zowel het voorgelezen gedeelte als het vervolg daarop lezen.

Techniek 7

‘gewone’ teksten

De algemene benadering van de begeleiding is:

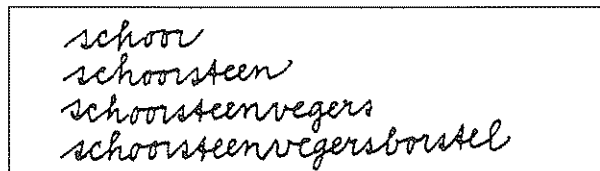
- 50% van de begeleidingstijd oefenen met de leesbladen;
- 50% van de begeleidingstijd lezen in gewone leesboekjes met toepassing van een of meer leesbegeleidingstechnieken.

Er zijn speciale leesseries voor oudere kinderen met leesproblemen, zoals *Zoeklicht* (Zwijsen, Tilburg), *De Leesboei* (voorheen: Jacob Dijkstra, Groningen), *De Wenteltrap* (Wolters-Noordhoff, Groningen) en *De Leeslift* (Kok Educatief, Kampen). Deze hebben een lage moeilijkheidsgraad, maar sluiten qua inhoud aan bij de belevingswereld van het oudere kind.

Ga bij het gebruik van ‘gewone’ teksten als volgt te werk.

- Pas geen twee keer achter elkaar dezelfde techniek toe.
- Breng ook variatie aan door zo nu en dan zelf een stukje voor te lezen.
- Bespreek na afloop steeds de inhoud van het gelezene met het kind: vraag wat er in het verhaal gebeurd is of vat dit zelf kort samen. Vooral kinderen met ernstige leesproblemen hebben er moeite mee de inhoud van een tekst tot zich door te laten dringen.
- Praat er telkens even met het kind over hoe het verhaal nu verder zou kunnen gaan. Zo laat u het over de inhoud nadenken.
- Noteer woorden waarmee het kind moeite heeft op het *Flitswoordenblad*, waarvan u op blz. 121 een kopieermodel aantreft.

- Voer met langere woorden opbouw oefeningen uit. Heeft het kind bijvoorbeeld moeite met woorden als schoorsteenvegersborstel, dan kunt u in een speciaal 'langewoordschrift' de opbouw van dergelijke woorden als volgt aanschouwelijk maken:

- Herinner het kind waar nodig aan de juiste aanpak. Als het ook maar even aarzelt, zegt u bijvoorbeeld de eerste letter of lettergreep van het woord en spoort u het kind aan om verder te gaan. Zo leert het dat de vaart erin moet blijven.

Techniek 8

voorbereiden per zin

Laat het kind tijdens het lezen elke zin eerst even bekijken en vraag het één woord aan te wijzen dat moeilijk is. Dat woord noteert u op een kaart en u bespreekt met het kind wat precies de moeilijkheid is. Oefen het woord dan met het kind door het dit enkele keren te laten lezen. Ten slotte leest het kind de hele zin.

variant

Bereid zelf de tekst voor door uit elke zin een probleemwoord te kiezen en dit in de kantlijn te noteren:

stroop	ik lust graag stroop
bakker	de bakker bakt iedere dag vers brood

Techniek 9

ontspannend lezen

Wissel zo nu en dan de intensieve begeleidingstechnieken af met 'zomaar lekker lezen'. Zeg dan van tevoren tegen het kind dat er nu even niet over fouten zal worden gesproken en benadruk het feit dat je aan lezen plezier kunt beleven. Dit laatste kan op de volgende manieren.

- Door verwachtingen op te roepen:
 - 'Ben jij ook zo benieuwd hoe het nu verder gaat?'
 - 'Wat zouden ze nu gaan doen?'
- Door leuke gebeurtenissen in de tekst te accentueren.
- Door om de beurt een stukje te lezen.
- Door te enthousiasmeren:
 - 'Dat was leuk hè?'
 - 'Wat heb je al veel gelezen!'

Techniek 10

nauwkeurigheid vergroten

Deze techniek kan zowel nuttig zijn voor kinderen die 'radend lezen' (en daardoor zogenaemde niet-hinderlijke fouten maken) als voor kinderen die 'oppervlakkig lezen' (en hinderlijke fouten maken).

Maak het kind eerst met behulp van probleemstrip 3 (zie blz. 131) duidelijk wat er aan de hand is en kies dan uit de volgende mogelijkheden.

- Laat het kind een tekst extra langzaam lezen. Pas als u op de tafel tikt mag het het volgende woord lezen; als u niet tikt mag het niet verdergaan maar moet het de gelezen woorden nog eens goed bekijken. Laat telkens na een bladzijde de tekst nog eens lezen.
- Maak tijdens het lezen een geluidsopname en laat het kind deze terugluisteren en daarbij de woorden onderstrepen die het niet goed heeft gelezen. Laat het vervolgens de tekst met onderstrepingen lezen.
- Stop tijdens het lezen regelmatig en herinner het kind eraan dat het goed moet nadenken en goed moet kijken wat er staat.
- Sommige kinderen zijn te zeer op de inhoud van een tekst gericht en verliezen daardoor uit het oog wat er precies staat. Laat zo'n kind extra oefenen in het lezen van woordrijen; de context kan dan niet de aandacht afleiden. Ook kunt u het kind rijen met onzinwoorden voorleggen. (Op blz. 123 en 124 treft u kopieermodellen aan van zo'n blad voor AVI-niveau 3 en 4. Ook kinderen die op AVI-niveau 5 of 6 oefenen kunt u deze bladen laten gebruiken, omdat sommige kinderen op de hogere AVI-niveaus juist leesfouten maken in eenvoudig woorden.) Het lezen van dergelijke woorden scherpt de nauwkeurigheid doordat de factor betekenis is uitgeschakeld.
- Laat het kind een tekst de eerste keer woord voor woord lezen. Zet daartoe de woorden van een zin in hokjes of tussen strepen.

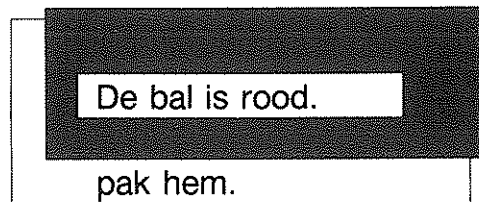
<i>Ik stond al om half </i> <i>vijf bij de bushalte </i>

De hokjes of strepen stimuleren het kind om geconcentreerd te blijven. Zorg ervoor dat er langzaam wordt gelezen.

variant

- Zet hokjes om zinnen in plaats van om woorden.
- Zet in de tekst na elke vijf zinnen een potloodstreep. Stop bij zo'n streep telkens even, zodat het kind weer kan 'opladen' om zich te concentreren.
- Beperk het zicht van het kind door met een leesvenster te

werken. Zo'n leesvenster kunt u zelf maken: plak overtrekpapier in een raam van karton en maak in het overtrekpapier een rechthoekig gat. Geef het gat met viltstift een duidelijke zwarte rand. Het voordeel van het gebruik van overtrekpapier is dat het kind de context toch een beetje kan zien:

De zwarte rand bakent echter duidelijk het woord of zinsdeel af dat gelezen moet worden.

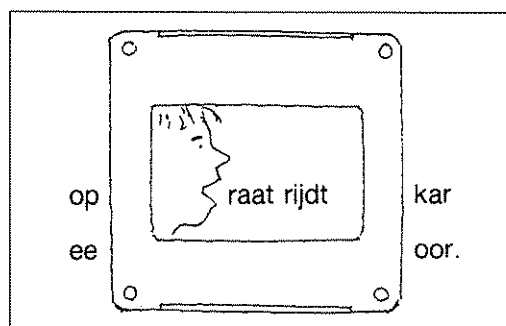
Laat het kind de tekst eerst met en dan zonder het leesvenster lezen.

Techniek 11

tempoverhoging

Maak een kind dat te traag leest eerst met behulp van probleemstrip 5 (zie blz. 133) duidelijk wat er aan de hand is en kies dan uit de volgende mogelijkheden.

- Noteer woorden die het kind niet snel genoeg leest op het *Flitswoordenblad*, waarvan u op blz. 121 een kopieermodel aantreft. Knip er kaartjes van en toon elk kaartje in een flits aan het kind, met de stopwatch erbij. Bij niet of fout lezen worden ze nogmaals getoond, eventueel wat langer. Noteer hoe lang het kind erover doet om alle woorden te lezen. Bied daarna opnieuw de tekst aan waaruit de woorden afkomstig waren. Herhaal deze procedure de volgende dag en kijk of het nu sneller gaat. Maak eventueel een grafiek van de vorderingen, of werk met beloningen.
- Maak (of zoek) eenvoudige rijmpjes en laat het kind die lezen. Metrum maakt het makkelijker om in het juiste tempo te lezen, rijm bevordert de woordherkenning.
- Teken met een Rotring- of Staedtlerpen (0.35 mm) op een stukje doorzichtig plastic (bijvoorbeeld van een showmap of van een sheet voor de overheadprojector) een hoofd met geopende mond. Monteer dit in een kleinbeelddiaraampje. Met dit venstertje schuift u over de regels van de tekst:

Dit doet u in een regelmatig tempo dat iets hoger ligt dan het gewoonlijke leestempo van het kind. Dit zet het kind ertoe aan snel te verklanken. Zorg ervoor dat het venstertje steeds in beweging blijft. Later kunt u het kind ook zelf het venstertje laten verschuiven.

- Trek stroken waarop zinnen staan in één doorgaande beweging door een venster.

Techniek 12

tempoverlaging

Maak het kind eerst bewust van het te hoge leestempo door het een bandopname te laten horen van de eigen stem; maak ook gebruik van probleemstrip 6 (zie blz. 134). Te snel lezen gaat vaak samen met een matig of onvoldoende begrip van het gelezene. Leg het kind uit (als dat van toepassing is) dat het op die manier te weinig over de inhoud te weten komt.

Maak vervolgens een keuze uit de volgende mogelijkheden.

- Doe het kind voor wat een normaal leestempo is. Laat het daarna een tekst lezen terwijl u hardop meeleeft. Laat het kind goed naar u luisteren; het is de bedoeling dat het u niet 'inhaalt'.
- Registreer hoe lang het kind erover doet om een bepaalde tekst te lezen. Geef het daarna de opdracht hetzelfde stuk nog eens te lezen, maar nu langzamer. Leg opnieuw de tijd vast en vergelijk de resultaten. Stel eventueel een normtijd vast: 'Je mag er niet korter over doen dan ...'
- Let erop of het kind bij het lezen rekening houdt met de interpunctie door waar nodig pauzes in te bouwen.

Techniek 13

leesbegrip bevorderen

Leestechiek is slechts een middel; het uiteindelijke doel is tekstverwerking. Voor het bevorderen van het leesbegrip kunt u gebruikmaken van de *driefasenaanpak*.

Stel allereerst vast wat u precies wilt bereiken met het kind:

- inzicht in woordbetekenissen;
- begrip van figuurlijk taalgebruik;
- kennis van inhoudelijke feitelijkheden (wie, wat, waar, hoe en wanneer?);
- inzicht in volgorde en verloop van een verhaal (een samenvatting kunnen geven van de gebeurtenissen);
- dat het oorzaak-gevolgrelaties doorziet;
- dat het overeenkomsten en verschillen tussen mensen, dieren, voorwerpen, situaties en gebeurtenissen opmerkt;
- dat het hoofd- en bijzaken kan onderscheiden, sleutelwoorden en -zinnen kan aanwijzen, titels en deeltitels kan bedenken;
- dat het karaktertrekken, eigenschappen of kenmerken uit de tekst kan afleiden;
- dat het kan classificeren:
 - indelen in categorieën: mensen, dieren, voorwerpen, situaties en gebeurtenissen

- aangeven van soortnamen
- rubriceren rond thema's
- dat het in staat is een mening of beoordeling te geven;
- dat het kan bepalen welke soorten teksten er zijn;
- dat het kan bepalen wie de verteller is.

Maak kinderen bewust van het doel van het lezen met behulp van aanpakstrip 7 op blz. 143.

Met kinderen met leesproblemen kunt u het best aan één doel tegelijk werken. Hebt u een doelstelling voor ogen, ga dan te werk volgens de *driefasenaanpak*.

fase 1

Voor kinderen met leesproblemen is het voor begrip van de inhoud van een tekst niet genoeg om deze te lezen; de informatie moet ook nog op een andere manier binnenkomen. Het best kan het kind al voordat het begint te lezen op de inhoud van de tekst worden gericht.

Dat kan bijvoorbeeld op een van de volgende manieren.

- Laat het kind van tevoren een afbeelding zien van de hoofdpersoon van het verhaal (of, als het om een boek gaat, van het eerste hoofdstuk). Maak bijvoorbeeld een kopie van een plaatje uit het boek, of bespreek van tevoren de illustratie op de achterkant van het leesblad.
- Als alles in de tekst om één bepaalde gebeurtenis draait, kunt u die als uitgangspunt gebruiken.

variant

Stel uit verschillende plaatjes een stripverhaal samen en vertel aan de hand daarvan in grote lijnen het verloop van het verhaal vast. Laat om de clou niet te verklappen het laatste plaatje weg. Vraag het kind om het verhaal na te vertellen.

- Leg moeilijke begrippen die in de tekst voorkomen van tevoren uit, zodat daarover tijdens het lezen geen misverstanden kunnen ontstaan.
- Vertel het kind van tevoren wat het doel is van de leesactiviteit, zowel inhoudelijk (bijvoorbeeld 'iets leren over ...' als het om een informatieve tekst gaat of 'lekker genieten' bij een fictionele tekst) als wat betreft het aspect van het leesbegrip waaraan u wilt werken. Noteer het laatste op de *Leeskaart*, waarvan u op blz. 103 een kopieermodel aantreft. Geef eventueel een gerichte leesopdracht op basis van een van de tien doelstellingen.
- Zoek naar een 'voorbeeldverhaal' bij elk van de tien doelstellingen: een eenvoudig verhaal, waarin een bepaald aspect van het leesbegrip duidelijk is terug te vinden. Geef op een kaart die u het kind per verhaal erbij geeft, aan wat bijvoorbeeld een hoofdpersoon is of een oorzaak-gevolgrelatie.

Vertel het kind voordat het gaat lezen de titel van het boek, hoofdstuk of verhaal (verzin die zelf als de tekst er geen heeft) en laat het kind erover nadenken waar het over zou kunnen gaan.

In het nu volgende verwijzen we naar verhalen uit *Speciale leesbegeleiding* die als voorbeeld kunnen dienen bij elk van de doelstellingen. We nemen een zo laag mogelijk AVI-niveau. Dat niveau is bovenaan de leesbladen aangegeven.

- *Inzicht in woordbetekenissen*: bespreek de woorden van blz. 184 en blz. 216.
- *Begrip van figuurlijk taalgebruik*: zie blz. 194. Bespreek uitdrukkingen als: vroeg uit de veren, met de kippen op stok. Zie blz. 268 voor woorden als: vriendelijk zonnetje, vliegt de deur uit.
- *Kennis van inhoudelijke feitelijkheden* (wie, wat, waar, hoe en wanneer): zie blz. 232. Naar aanleiding hiervan kunt u weer vragen stellen.
- *Inzicht in volgorde en verloop van een verhaal* (inleiding, kern, slot): gebruik blz. 202 en blz. 146.
- *Doorzien van oorzaak-gevolgrelaties*: blz. 210.
- *Opmerken van overeenkomsten en verschillen*: zie blz. 214. (Wat zijn de verschillen tussen Ans en Karin?) Zie ook blz. 244.
- *Onderscheiden van hoofd- en bijzaken*: zie 272. (Waar gaat het in dit verhaal over?)
- *Aanwijzen van sleutelwoorden en -zinnen*: zie blz. 208 en 242.
- *Bedenken van titels en deeltitels*: zie blz. 198.
- *Afleiden van eigenschappen*: zie blz. 202. (Wat voor soort meisje is Femke?)
- *Kunnen classificeren*:
 - indelen in categorieën: blz. 200;
 - rubriceren: blz. 204. (Welke woorden horen bij de lente?)
- *Het kunnen geven van een eigen mening*: zie blz. 192.
- *Het kunnen onderscheiden van soorten teksten*: vergelijk blz. 196, 258 en 312.
- *Het kunnen bepalen wie de verteller is*: vergelijk blz. 178 en 206.

fase 2

Het is van belang dat er alles aan gedaan wordt om het kind tijdens het lezen over de tekst te laten nadenken, zodat deze zo goed mogelijk tot hem of haar doordringt. U kunt bijvoorbeeld:

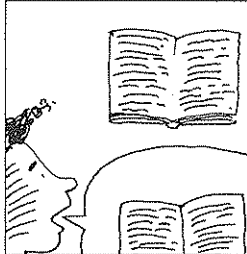
- gebruikmaken van aanpakstrip 6 en daarna van aanpakstrip 7. (zie blz. 142 en 143);
- het kind een geïllustreerd verhaal laten lezen en het telkens op het plaatje wijzen dat bij de gelezen passage hoort. Na afloop kunt u het kind dan vragen aan de hand van de plaatjes het verhaal na te vertellen;
- het kind hardop laten lezen;
- zelf gedeelten voorlezen;

AANPAKSTRIP 7: BEGRIIPEN WAT JE LEEST
KOPIERBLAD

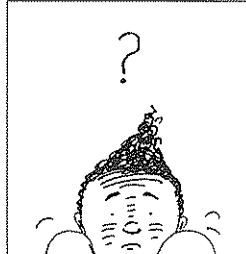
HULPMIDDELEN

Je gaat nu een stuk lezen.

Bij het lezen gaat het er niet alleen om dat je precies zegt wat er staat.

Begrijp je ook wat er staat?

Tips:
Hoe kun je er zelf voor zorgen dat je begrijpt wat je leest?

Tip 1
De titel lezen en nadenken waarover het zou kunnen gaan.

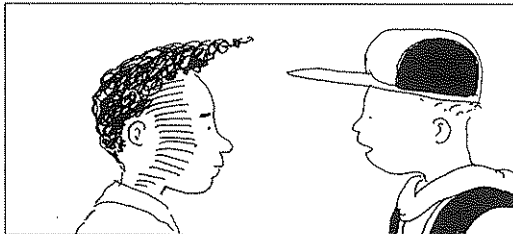
Een dag om nooit te vergeten.

Tip 2
Steeds vijf zinnen lezen, dan nadenken en zacht zeggen waar het over ging. (Ook steeds even naar de titel kijken.)

We gingen vroeg met de fiets weg. Na een uur fietsen kwamen we in Nijkerk. Het was guur weer. We besloten ergens iets te gaan drinken. De ober vond ik direct al erg vreemd.

Tip 3
Jezelf vragen stellen:
1 Wat is het begin, het midden en het eind van het verhaal?
2 Kan ik het navertellen?
3 Begrijp ik alle woorden?
4 Kan ik zeggen waarom iets gebeurt in het verhaal?

SPECIALE LEESBEGELEIDING © MALMBERG, DEN BOSCH

143

- van tevoren de kernwoorden in de tekst onderstrepen. Deze krijgen zo een extra signaalwaarde en zullen daardoor meer indruk op het kind maken;
- het kind de tekst in gedeelten laten lezen, bijvoorbeeld per alinea of in de verdeling 'inleiding-kern-slot'. Houd dan ook per gedeelte een korte nabespreking, zodat het kind zich beter bewust wordt van de interne ordening (zie blz. 146);
- tijdens het lezen vragen stellen. Het nadeel dat het lezen telkens wordt onderbroken, kunt u beperken door het kind de tekst daarna nog eens in zijn geheel te laten lezen;
- in de marge kernwoorden noteren. Het kind kan daar dan houvast vinden om de verhaallijn te volgen;

- het kind door middel van opmerkingen in de marge attent maken op belangrijke elementen of wendingen in het verhaal:
 - 'Let op wat Peter nu gaat doen!'
 - 'Hier wordt uitgelegd waarom de olifanten vertrekken.'
 - regelmatig het zojuist gelezen tekstgedeelte samenvatten, of het kind dit zelf laten doen.

fase 3

Er zijn verschillende manieren om vast te stellen hoe het kind een gelezen tekst heeft verwerkt.

- Vraag het kind eerst of het nog wat te vragen heeft, of het iets niet begrepen heeft.
- Doe het kind voor hoe het aspect van het leesbegrip waaraan u wilt werken totstandkomt: stel uzelf hardop de vraag, denk hardop na over het antwoord en doe zo alle stappen voor die nodig zijn om het doel te bereiken. Laat het kind vervolgens hetzelfde doen met een andere tekst en hanteer daarbij de eerste tekst als voorbeeldverhaal.
- Stel eventueel weetvragen of woordbetekenisvragen.
- Laat het kind het verhaal naspelen of weergeven in de vorm van een stripverhaal.
- Vervaardig zelf eventueel specifieke hulpmiddelen waarmee het kind de inhoud van de tekst gestructureerd kan weergeven.

Wat veranderde er aan Jos?

Hoe was Jos eerst?	Hoe was Jos aan het eind?	Is Jos veranderd?	Zo ja: hoe kwam dat
--------------------	---------------------------	-------------------	---------------------

- Stel bij zakelijke teksten ook vragen als 'Wat stond erin dat je nog niet wist?'

De praktijk wijst uit dat voor verbetering van het leesbegrip over het algemeen geen speciale materialen nodig zijn. Met behulp van deze driefasenaanpak kunt u al een aanmerkelijke verbetering bereiken.

Een andere mogelijkheid is de *verbale-zelfinstructiemethode*. Daarbij gaat u als volgt te werk.

- Doe hardop voor welke gedachtengang u volgt om het antwoord op een vraag te vinden.
- Laat het kind deze handelwijze nadoen. Vertel het kind waaraan het moet denken en in welke volgorde.
- Dan laat u het kind zelf proberen het antwoord op een vraag te vinden. Het moet er hardop bij zeggen wat het denkt.
- De keer daarop laat u het kind dit fluisterend doen.

- Ten slotte beantwoordt het kind vragen zelf en wordt het denkwerk in stilte verricht.

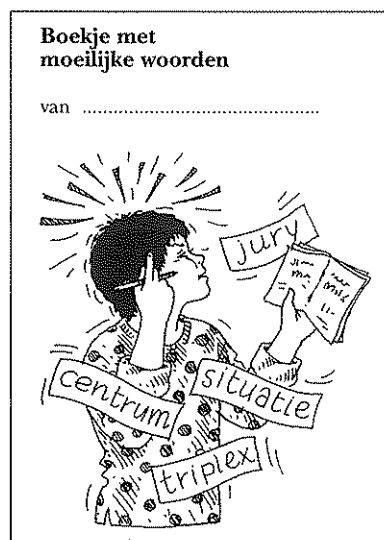
Natuurlijk moet het kind ook worden bijgebracht op welke manier je doorgaans achter het antwoord op een bepaald type vraag kunt komen. Enkele voorbeelden:

- Vertel het kind dat het niet te snel tevreden moet zijn als het het antwoord in de tekst zoekt. 'Je moet net zo ver doorzoeken tot je heel zeker weet dat je het goede antwoord hebt gevonden.' Maak aan de hand van voorbeelden duidelijk hoe belangrijk dat is.
- Leer het kind om bij woordvragen eerst het woord in de tekst op te zoeken en dan de zin ervoor, de zin waarin het woord voorkomt en de zin erna aandachtig door te lezen.
- Leer het kind om bij vragen als 'Waarom was Cor boos?' eerst de zin op te zoeken waarin staat dat hij boos was, en dan de passage eraan voorafgaand te lezen. Die aanpak is ook op zijn plaats bij wie-, wat- en waar-vragen.
- Geef het kind de tip om, als het moet uitzoeken wie in een verhaal de hoofdpersoon is, te tellen wie in de tekst het meest wordt genoemd.
- Voor het onderscheid tussen inleiding, kern en slot kunt u gebruikmaken van het voorbeeldverhaal op bladzijde 146.

Techniek 14

woordenschat vergroten

De inhoud van een zin wordt bepaald door de totale tekst, maar de betekenis van elk woord afzonderlijk bepaalt een stukje ervan. Wordt een woord niet begrepen, dan zal de hele zin waarvan dat woord deel uitmaakt, anders worden geïnterpreteerd.

Controleer daarom als u met het kind over de betekenis van een zin praat steeds of het kind wel weet wat elk woord betekent.

Van woorden die problemen opleveren kan een persoonlijk woordenboekje worden samengesteld. Kopieermodellen voor pagina's en omslag van zo'n boekje treft u aan op blz. 125 en 126.

De bladen gebruikt u als volgt:

woord	woord
<u>jeruysan</u>	_____
betekenis	betekenis
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Bovenaan noteert u (of het kind zelf, als het duidelijk kan schrijven) het woord waar het om gaat.

Daaronder komen een omschrijving en een of meer voorbeeldzinnen.

De omschrijving kunt u, samen met het kind, zelf formuleren of ontlenen aan een woordenboek voor kinderen in de basisschoolleeftijd.

Uit beeldwoordenboeken kunnen zowel afbeeldingen als omschrijvingen worden overgenomen.

Probeer de inhoud van het *boekje met moeilijke woorden* in te slijpen door het kind regelmatig vragen te stellen over de woorden die erin staan.

variant

Noteer in het boekje ook woorden die het kind niet goed kan uitspreken. Zulke woorden geven onzekerheid bij het lezen.

Laat het kind de woorden in het boekje ook oefenen door ze na te zeggen.

Techniek 15

navertellen

Als kinderen moeite hebben om de inhoud van een tekst in eigen woorden na te vertellen, kunt u een keuze maken uit de volgende mogelijkheden.

- Op blz. 146 vindt u een voorbeeldverhaal waarmee u de driedeling 'inleiding-kern-slot' duidelijk kunt maken. Leg het kind uit dat het makkelijker is om een verhaal na te vertellen als je die indeling hanteert. Geef ook voorbeelden aan de hand van

andere teksten en laat het kind het daarna zelf enkele malen proberen. Wijs het kind erop dat de driedeling niet altijd even duidelijk is aan te geven: sommige verhalen zitten anders in elkaar.

- Neem een eenvoudige tekst en lees die driemaal met het kind:
 - de eerste keer leest u of het kind hem 'gewoon';
 - de tweede keer geeft u enige inhoudelijke toelichting. U wijst op opvallende dingen in het verhaal of op de volgorde van bepaalde gebeurtenissen;
 - de derde keer wordt de tekst weer 'gewoon' gelezen.
 Dan geeft u in eigen woorden een samenvatting van de inhoud. Dit voordoen is van groot belang. Geef het kind de tip dat het beter gaat als je probeert voor je te zien wat er gebeurt: 'Maak er een film van.'
- Vertel het kind voordat het gaat lezen dat u het na afloop zult vragen de inhoud na te vertellen.
- Geef het kind afbeeldingen van situaties of gebeurtenissen in het verhaal en laat die in de goede volgorde leggen.
- Bedenk dat het voor het kunnen volgen van een verhaallijn nodig is dat alle woorden worden begrepen.

Techniek 16

luistermethode

Er zijn drie mogelijkheden:

- Lees uit een tekst die u het kind wilt laten lezen een zin voor, maar verander daarin een woord. Bijvoorbeeld: 'Het zandpad werd honger.'
De verandering moet zodanig zijn dat direct opvalt dat er iets niet klopt.
Vraag het kind vervolgens te vertellen wat er niet niet klopte. Herhaal de zin zo nodig net zo lang tot het kind de fout heeft opgespoord. Daarna laat u het de zin lezen.
- Laat het kind, zonder dat het de tekst voor zich heeft luisteren naar een ander kind dat voorleest. Vraag het om aan te geven wanneer er een leesfout wordt gemaakt.
- Laat het kind een passage uit een tekst lezen (maximaal een pagina) en neem dat op met behulp van een cassette recorder. Laat het kind daarna de band terugluisteren zonder dat het de tekst voor zich heeft. Telkens als er een leesfout te horen is die het kind niet opmerkt, zet u de weergave op en laat het desbetreffende gedeelte opnieuw horen. Als het kind de fout dan nog niet opmerkt, bespreekt u deze met de geschreven tekst erbij.

Techniek 17

verminderen dubbel lezen van woorden

Er zijn kinderen die bij het lezen steeds woorden of zinsdelen herhalen. Ze blijven tegen een moeilijk woord aanhikken en grijpen daarbij terug naar de woorden die er vlak voor staan. Bij een toets scoren deze kinderen laag doordat hun tempo te

wensen overlaat. Ze lezen in de gegeven tijd wel voldoende woorden, maar maken te veel doublures.

Begeleidingsmogelijkheden

- Gebruik probleemstrip 4 (zie blz. 132) om het kind bewust te maken van dit leesgedrag.
- Laat het kind elke zin eerst stillezen en dan pas hardop.
- Laat het kind lezen met een leesvenster. Het herhalen van zojuist gelezen woorden wordt dan bemoeilijkt doordat de rand van het leesvenster die bedekt.
- Lees zinnen hardop voor en laat het kind ze dan hardop nalezen.
- Laat het kind telkens als het in herhalingen vervalt opnieuw beginnen aan de zin waaraan het bezig was.
- Laat het kind aan het begin van elke zin diep ademhalen.

Techniek 18

lezen in zinsstukken

Kinderen die te zeer woord voor woord lezen, moet duidelijk worden gemaakt dat ze dit doen en hoe ze eigenlijk zouden moeten lezen.

Ze lezen nu:

Midden	in	het	park	ligt	een	vijver.
--------	----	-----	------	------	-----	---------

Teken dit voor het kind en overdrijf bij het voorlezen het los uitspreken van de woorden. Laat horen hoe onnatuurlijk dat klinkt.

Laat vervolgens zien en horen hoe de zin in stukken kan worden opgedeeld:

Midden in het park	ligt een vijver.
--------------------	------------------

Probeer nu het visueel geheugen voor zinsstukken te verbeteren door met het kind als volgt te oefenen:

Midden in het park

Vóór het kind ligt een strook.
Het leest in stilte wat erop staat.

De strook wordt weggehaald.

Het kind herhaalt uit het hoofd het zinsstuk dat op de strook stond.

Midden in het park ligt een vijver.
De kinderen uit de buurt spelen vaak bij de vijver.
Ze rennen eromheen of laten er een bootje in varen.

Het kind leest een tekst waarin de van tevoren geoefende zinsstukken voorkomen.

Andere mogelijkheden:

- Het kind leest elke zin eerst in stilte en dan pas hardop.
- Leg over de te lezen tekst een sheet (of ander stuk doorzichtig plastic) waarop u de kaders van de zinsstukken hebt getekend. Maak het kind duidelijk dat het per zinsstuk moet lezen in plaats van per woord. Laat het na afloop dezelfde tekst nog eens lezen, maar nu zonder dit hulpmiddel.

variant

U kunt de kaders (of alleen verticale strepen) ook direct op het leesblad of de pagina tekenen. Zorg dan wel voor een kopie, zodat u een blanco versie achter de hand hebt.

- Lees een zin of alinea duidelijk in zinsstukken voor, terwijl het kind meeleeft. Laat het kind daarna zonder uw steun dezelfde passage lezen.
- Leg het kind uit waarom bepaalde woorden bij elkaar horen: ze betekenen samen iets, ze gaan over hetzelfde ding, enz.

Techniek 19

zelfstandige werkvormen

Hoewel begeleiding door een volwassene onontbeerlijk is bij het werken met dit programma, verdient het aanbeveling het kind ook regelmatig zelfstandig te laten werken. Het kan dan vaker oefenen. Hierna volgen enkele mogelijke werkvormen.

- Maak bij de leesbladen cassettebandjes. (Informeert vooraf bij uw SBD of zulke bandjes daar wellicht al zijn gemaakt.) Gebruik daarvoor bijvoorbeeld bandjes met korte speelduur. Doe dit als volgt:
 - leg de strip 'Dit is het voorbeeldwoord' van de leesbladen uit en vraag het kind te beschrijven wat er in de strip te zien is. Laat ruimte vrij voor het antwoord;

- doe hetzelfde met de strip 'Zo lees je dit soort woorden';
- vertel dat u in rustig tempo alle woorden gaat voorlezen en tussendoor telkens even zult wachten, zodat het kind ze kan nazeggen. Spreek vervolgens de rijtjes woorden in;
- vraag het kind dan het blad om te draaien en lees het verhaal voor dat op de achterkant staat. Houd er rekening mee dat het kind moet kunnen meelezen;
- geef het kind ten slotte de opdracht zelf het verhaal te lezen.

varianten

- Bij de woordrijtjes kunt u eventueel de volgorde omdraaien, zodat het kind eerst zelf het woord moet lezen en vervolgens kan controleren of het dat goed heeft gedaan. U kunt het kind na de woordrijen opdracht geven de band stil te zetten en in de leestekst de woorden op te zoeken van het type dat aan de orde is. Die woorden spreekt u daarna in, zodat het kind zichzelf kan controleren.
- Laat het kind een leestekst (van maximaal twee pagina's) zelfstandig voorbereiden. Het kan de tekst eerst in stilte lezen en de woorden die het moeilijk vindt om te lezen noteren op het *Flitswoordenblad*. (Zie voor een kopieermodel blz. 121.) Van woorden die qua betekenis moeilijk worden gevonden kan een notitie worden gemaakt in het *boekje met moeilijke woorden* (blz. 125 en 126).
- Laat het kind samen met een groepsgenoot lezen, of in een klein groepje.

Techniek 20

leestekens

Kinderen die bij het lezen de leestekens negeren of ze verkeerd gebruiken, kunt u als volgt begeleiden.

- Gebruik de bladen uit dit programma waarop de leestekens worden behandeld. (Zie blz. 127 en 128.) Van ieder leesteken wordt daar, aan de hand van voorbeeldzinnen, uitgelegd waarvoor het dient. U kunt tijd uittrekken om alle behandelde leestekens in één keer met het kind door te nemen, of telkens dat gedeelte bespreken dat tijdens het lezen aan de orde komt.
- Houd zelf op een kaart bij welke leestekens het kind niet hoorbaar maakt bij het lezen. Maak voorbeeldzinnen om het kind mee te laten oefenen. Behandel de verschillende leestekens niet door elkaar: dat kan verwarring scheppen.
- Laat het kind op een kopie van de tekst bijvoorbeeld alle komma's met kleur markeren voordat het gaat lezen. Laat het na het lezen van de versie met de markeringen de blanco versie lezen.

Variant

Breng zelf de markeringen aan. Kleur bijvoorbeeld de punten aan het einde van een zin als een kind te snel leest en daardoor geneigd is deze over het hoofd te zien.

Techniek 21

melodisch lezen

Noem als u met het kind over melodisch lezen spreekt steeds de vier aspecten van de leestoon: geluidsterkte, toonhoogte, lading en spreesnelheid. De begeleiding gaat als volgt.

- Maak het kind bewust van de manier waarop het leest. U kunt daarvoor het verhaal *Eén keer, maar nooit weer!* van blz. 149 gebruiken. Leg het kind eerst uit wat het verschil is tussen eentonig lezen en 'op toon' lezen; doe het dan allebei voor met bovengenoemd verhaal. Zie probleemstrip 8, blz. 136. Kies een van de vier aspecten om aan te gaan werken, leg het kind uit wat de bedoeling is en laat het een tekst lezen met extra aandacht voor het gekozen aspect.
- Zet enkele 'geladen' zinnen uit de tekst die u met het kind behandelt op een kaart.

Voorbeelden van zulke zinnen zijn:

- *De man fluisterde: 'Je moet hier zacht praten.'*

- *De juf zei boos: 'Nu moeten jullie eens stil zijn.'*

- *Iedereen in de kamer hield zich muisstil totdat de voetstappen terugkwamen.*

Bespreek dergelijke zinnen niet los van de context, want deze is vaak bepalend voor de lading.

Als het kind bij het lezen op zo'n zin stuit, bespreekt u de inhoud en doet u voor hoe die hoorbaar kan worden gemaakt.

Dan laat u het kind dezelfde zin van de kaart lezen. Laat het kind ten slotte de hele tekst een keer lezen zonder onderbrekingen. De volgende keer dat u dezelfde tekst met het kind gaat lezen, hebt u op de kaart de aandachtspunten weer bij de hand.

- Markeer in de teksten die u het kind aanbiedt de zinnen die geschikt zijn om bij het lezen een bepaalde lading mee te geven. Het kind weet dan waar het extra moet nadenken over de mogelijkheden van de voordracht.

Techniek 22

aanpakgedrag

Veel kinderen moet geleerd worden hoe ze woorden kunnen aanpakken die ze niet op grond van globale herkenning uit hun geheugen halen. Het uit het geheugen opdiepen van woorden is essentieel bij het lezen. Iemand die bezig is met lezen en 'helemaal in het verhaal zit', ziet de woorden in een flits. Tijdens die flits treedt er in de hersenen een soort kliksysteem in werking waardoor het woordbeeld in het bewustzijn komt, zodat het kan worden verklankt.

Bij kinderen met leesproblemen zijn die woordbeelden niet goed ingeslepen en werkt ook het kliksysteem niet goed.

Het is dus van belang dat enerzijds de globale inhoud van een tekst goed tot het kind doordringt en anderzijds het aantal in de hersenen opgeslagen woordbeelden wordt vergroot.

Maar daarnaast moet het kind worden geleerd wat het moet

doen met woorden die het niet herkent vanuit de combinatie context - geheugen.

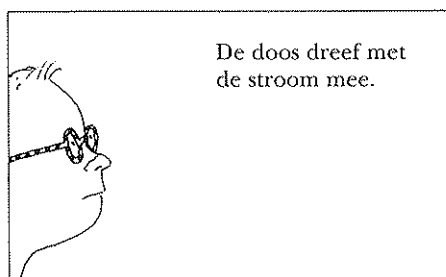
Onjuist aanpakgedrag is bijvoorbeeld:

- te lang op een woord turen;
- spellend lezen;
- maar raden wat er staat.

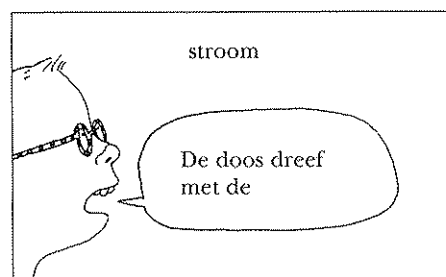
Bij dergelijk gedrag stagneert het lezen. Hierna worden verschillende manieren beschreven om dat te voorkomen. Het is de bedoeling dat de soorten aanpakgedrag die achtereenvolgens aan de orde komen, na elkaar worden aangeleerd en geautomatiseerd. U leert het kind dus eerst 'zingend lezen' en als dat goed gaat, stapt u zo nodig over op 'lettergreep lezen'. Als het kind tijdens de begeleiding ook maar even aarzelt, zegt u de eerste letter of lettergreep van het woord en spoort u het kind aan om verder te gaan. Zo leert het dat de vaart erin moet blijven.

- Zingend lezen Aan de hand van aanpakstrip 1 en 2 (zie blz. 137 en 138) kunt u het kind deze techniek uitleggen en voordoen. Het is de bedoeling dat direct de eerste letter wordt gezegd en dat de rest van het woord of woordgedeelte erachteraan wordt 'gezongen'. Met 'zingen' wordt bedoeld: lang aanhouden van een klank. Let wel, elke klank moet gezongen worden. Bij het woord 'stroom', bijvoorbeeld, moet het kind direct de s lezen en elke volgende klank net zo lang aanhouden tot het een beeld heeft van het vervolg en weer verder kan. (Bij sommige klanken gaat dat niet; in dit woord kan de t niet worden aangehouden. Maar hij kan wel als het ware worden 'vastgehouden'.)

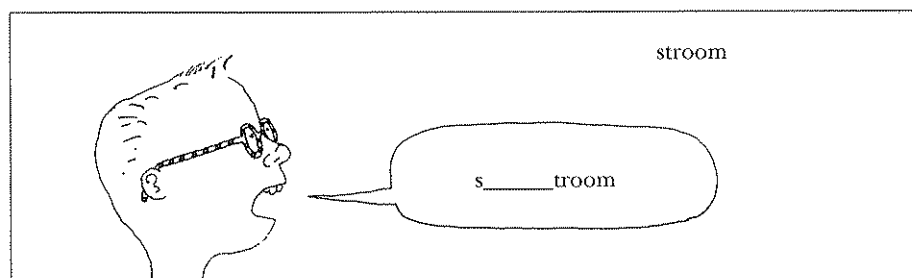
sssst-rrrrrrroooooooooommmmm.

Je ziet een zin.

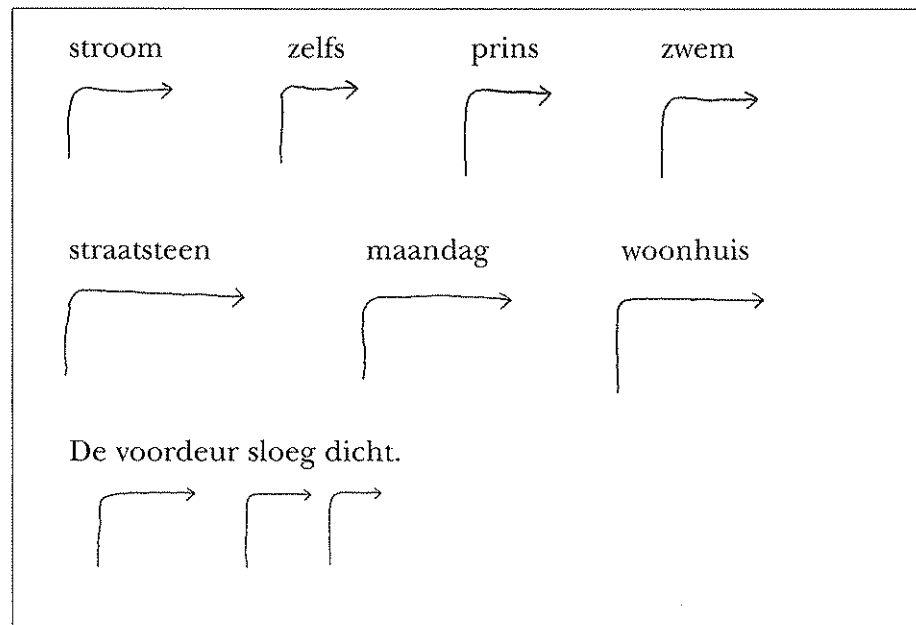

Je begint te lezen. Je weet niet hoe je verder moet.

Je zegt direct de eerste letter en „zingt” de rest erachteraan.

Zo heeft het kind de gelegenheid om even over de volgende klank na te denken, terwijl het lezen intussen gewoon doorgaat. Deze aanpak verdient de voorkeur boven spellend lezen, omdat het laatste strikt genomen geen lezen is maar uitspreken van losse letters. Onder aanpakstrip 1 en 2 ziet u een blok met losse woorden en een zin. Onder elk woord behalve 'de' staat een pijl. Daaraan kan het kind steun ontleen bij het zingend lezen.

Met een vinger volgt het kind de pijl. Terwijl het met de vinger omhooggaat, spreekt het de eerste letter uit en na de bocht 'zingt' het de rest erachteraan. Laat het kind hiermee oefenen. Als de aanpak redelijk geautomatiseerd is, laat u het kind deze toepassen op een gewone tekst. Herinner het zo nodig aan de pijlen ('Doe maar net alsof er een pijl onder staat') en doe eventueel opnieuw voor hoe het moet.

varianten

- Als het goed gaat, kunt u het kind leren tijdens het zeggen van de eerste letter de hele rest van het woord te bekijken en deze er dan in één keer achteraan te zeggen of te zingen.

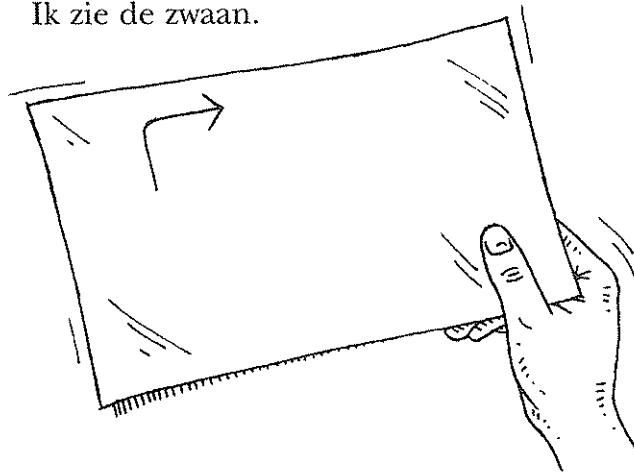
Bijvoorbeeld: ssssssssstroom.

De eerste letter wordt dan 'gezongen'.

- Als de beheersing van AVI-niveau 3 zo zwak is dat het aanleren van het aanpakgedrag erdoor wordt belemmerd, kunt u terugrijpen naar AVI-niveau 2 en het kind uitsluitend mkm-woorden aanbieden om zingend te lezen. Gebruik dan aanpakstrip 1 (zie blz. 137) en leesblad 1 en 2.

- Als een kind geneigd is het zingend lezen te vergeten, kunt u het aan deze aanpak herinneren met behulp van een bijwijsblad met een pijl erop:

Ik zie de zwaan.

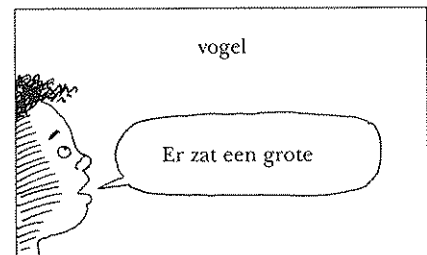
Op dit bijwijsblad is een pijl getekend. De pijl kan onder de woorden verschoven worden; de pijl herinnert kinderen eraan 'zingend' te lezen, en niet te spellen. Dit bijwijsblad kunt u zelf maken.

- Als het problemen blijft opleveren om snel de eerste letter of lettergreep te lezen, kunt u in een tekst alle eerste letters/lettergrepen onderstrepen. Doe nog eens voor hoe je deze direct leest en laat het kind oefenen met de versie met onderstrepingen voordat het de gewone versie gaat lezen.

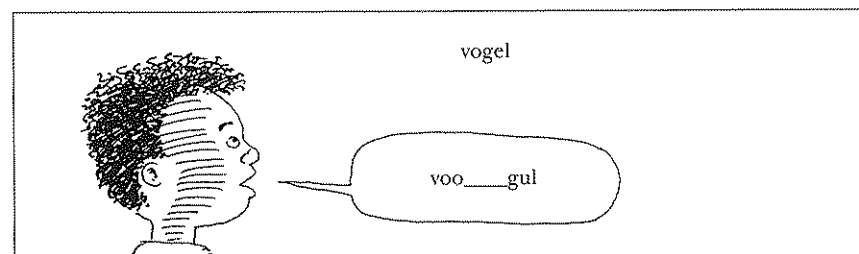
- Lettergreep lezen Aan de hand van aanpakstrip 3 (zie blz. 139) kunt u het kind deze techniek uitleggen en voordoen:

Je ziet een zin.

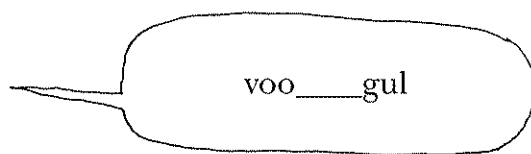

Je begint te lezen. Je weet niet hoe je verder moet.

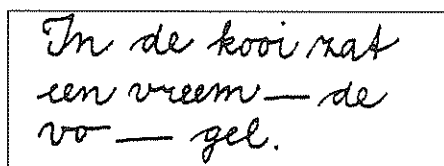

Je zegt direct de eerste lettergreep, houdt die aan en kijkt vooruit en zegt de andere lettergreep.

Het is de bedoeling dat de eindklank van elke lettergreep lang wordt aangehouden, zodat het kind vast vooruit kan kijken naar de volgende lettergreep zonder het leesproces te onderbreken. De strepen zijn dus niet de geijkte lettergreepstreepjes!

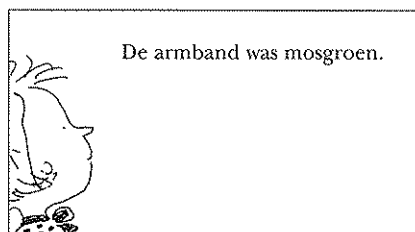

wordt bij deze aanpak gelezen als *vooooooooogul*. Onder de strip ziet u op blz. 139 een blok met losse woorden en een zin. Daarmee kan het kind het lettergreep lezen oefenen. Als de aanpak redelijk geautomatiseerd is, haalt u uit een gewone tekst een aantal tweelettergreepige woorden en maakt daar zinnen mee, die u op een apart blad noteert:

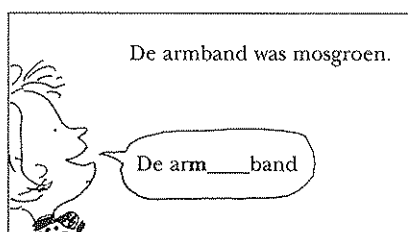

Nadat het kind met deze zinnen geoefend heeft, biedt u het de gehele tekst aan. Herinner het zo nodig aan de strepen ('Doe maar net alsof er een streep tussen staat') en doe eventueel opnieuw voor hoe het moet.

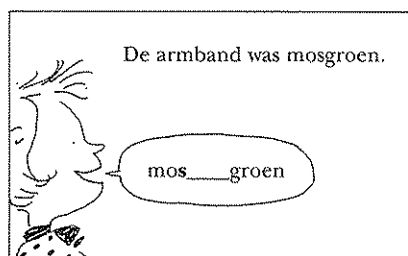
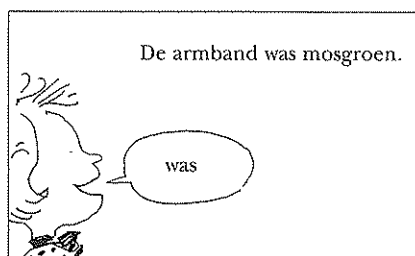
- Woordstukken lezen Aan de hand van aanpakstrip 4 (blz. 140) kunt u het kind deze techniek uitleggen en voordoen:

Je ziet een zin.

Je zegt direct het eerste stuk en houdt de laatste letter even aan. Intussen kijk je verder. Dan zeg je het tweede stuk.

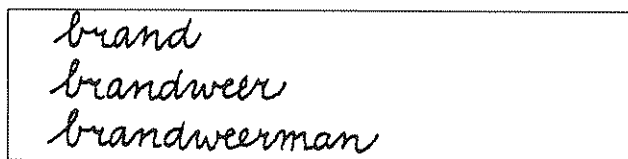

Het is de bedoeling dat het kind in samengestelde woorden de onderdelen gaat herkennen (bijvoorbeeld 'broek-riem') en die stuk voor stuk gaat lezen. De eindklank van elk woordstuk wordt weer lang aangehouden. Onder de strip ziet u op blz. 140 een blok met losse woorden en een zin. Daarmee kan het kind het

woordstukken lezen oefenen. Als de aanpak redelijk geautomatiseerd is, onderstreept u in een gewone tekst de onderdelen van een aantal samengestelde woorden met verschillende kleuren en laat u het kind daarmee oefenen. Spoor het kind aan elk woordstuk in één keer te lezen en doe eventueel opnieuw voor hoe het moet.

variant

Voer met langere woorden opbouw oefeningen uit. Heeft het kind bijvoorbeeld moeite met het woord *brandweerman*, dan kunt u de opbouw van dat woord op een kaart als volgt aanschouwelijk maken:

- Inhoudelijk lezen Aan de hand van aanpakstrip 5 (zie blz. 141) kunt u het kind deze techniek uitleggen en voordoen: zie volgende pagina.

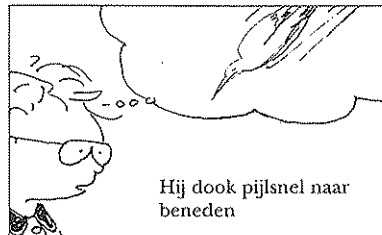
Het is de bedoeling dat het kind zich concentreert op de inhoud van de tekst en daardoor al enig idee heeft welke woorden het kan tegenkomen. Op blz. 141 ziet u onder de strip het verhaaltje *De weggelopen hond* en op blz. 145 het iets langere verhaal *Mijn oom*. In beide teksten zijn af en toe voor een woord alternatieven gegeven waartussen gekozen moet worden. Zo kan het kind het inhoudelijk lezen oefenen.

varianten

- Lak op een kopie van een leestekst hier en daar een woord weg en laat het kind zeggen wat er had kunnen staan. Laat het vervolgens de complete versie lezen.
- Plak op een kopie van een leestekst hier en daar een woord af en schrijf op die plaats een woord dat de plank net misslaat. Kopieer de tekst opnieuw, zodat niet meer te zien is waar erin is gerommeld, en laat het kind de 'verkeerde woorden' opsporen.

Je stelt je voor wat er staat.

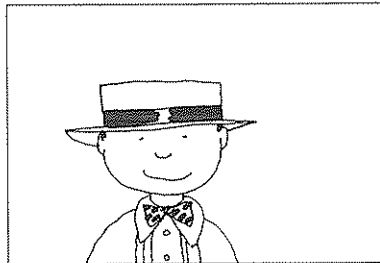
Je denkt steeds aan wat je leest.

De weggelopen hond

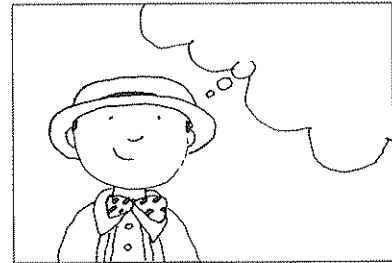
Vorig jaar maakten wij op/in de grote vakantie een vreemd avontuur mee. Toen we weg wilden rijden, konden we Bas, onze hond/vriend, nergens vinden. We zochten alles af, maar vonden hem/het niet. Met veel verdriet zijn we toch maar geschrokken/vertrokken. We dachten op de camping veel aan Bas/thuis. We wisten zeker dat hij niet meer leefde/beefde. Toen we weer thuis waren, leek ons huis zo leeg, doordat we Bas zo misten/kenden. Vlak voordat we weer naar school toe moesten/konden, hoorden we op een nacht veel lawaai bij de voordeur. We werden er allemaal wakker van. Toen we gingen kijken, stond daar een magere hond en toen we nog wat beter keken, zagen we dat het onze jas/Bas was.

- Echt lezen Aan de hand van aanpakstrip 6 (zie blz. 142) kunt u het kind deze techniek uitleggen en voordoen. Zie het voorbeeld op de volgende pagina.
Deze eindstrategie is bedoeld om de uiteindelijke elementaire leeshandeling mee in te slijpen.
Probeer tijdens het oefenen de 'portie tekst' die in één keer verwerkt wordt geleidelijk aan te vergroten. Laat het kind eerst per woord lezen.
 - Laat het kind naar het eerste woord kijken (*In*).
 - Zet uw vinger op *In*.
 - Laat het kind naar het tweede woord kijken (*de*).
 - Laat het kind nu pas het eerste woord uitspreken.

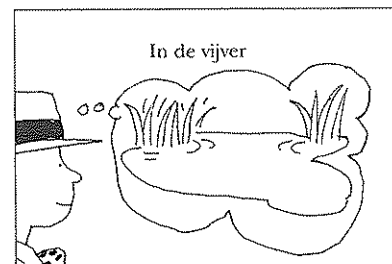
HULPMIDDELEN

AANPAKSTRIJP & ECHT LEZEN
KOPIERBLAD

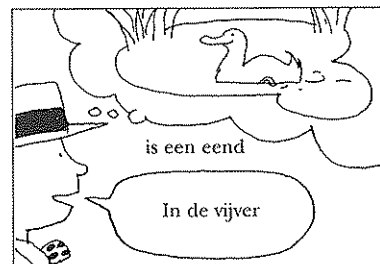
Echt lezen gaat als volgt:

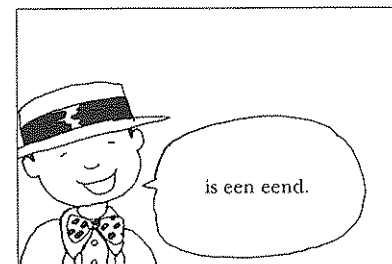
Je probeert je voor te stellen waar het over gaat (zie je het voor je?) en na te denken over wat er gebeurt.

Je ziet de tekst en denkt na over de betekenis.

Je ogen zijn al verder dan je mond.

Je zegt het laatste stukje.

142

SPECIALE LEESBEGELEIDING © MALMBERG, DEN BOSCH

Als u zo zinnen leest met het kind, liggen de ogen steeds een woord voor op de mond. Als de aanpak redelijk geautomatiseerd is, laat u het kind op dezelfde manier lezen per zinsstuk.

- Bedek *is een eend* met een kaartje.
- Laat het kind het eerste zinsstuk in stilte lezen.
- Bedek dan *In de vijver* en laat het kind het tweede zinsstuk in stilte lezen.
- Laat het kind nu pas het eerste zinsstuk uitspreken.

Als het lezen per zinsstuk het kind nog weinig moeite kost, laat u het kind verder oefenen met de teksten op blz. 145-149.

Techniek 23

woordrijen

Het lezen van losse woorden die inhoudelijk geen enkele relatie hebben, kan kinderen met een geringe leesnauwkeurigheid helpen zich te concentreren.

U kunt zelf woordrijen samenstellen uit uw notities op blz. 121, of gebruikmaken van de woordrijen op blz. 173, 179, 191, 197, 207, 219, 239, 249, 263, 269, 271, 277, 289 en 305 van dit pakket. Laat het kind per blad bijhouden hoeveel woorden het goed heeft gelezen en hoeveel tijd het daarvoor nodig had, zodat het na tweede lezing de scores kan vergelijken. Beloon het kind als er verbetering valt te constateren.

Onderstreep de woorden waarmee het kind problemen houdt en laat het die extra oefenen. Bekijk wat precies de moeilijkheid is; valt er een bepaald woordtype aan te wijzen, laat het kind dan werken met het desbetreffende leesblad.

Techniek 24

stillezen

Op zichzelf is het niet zo erg als een kind niet kan lezen zonder geluid voort te brengen. Maar als het gemompel anderen afleidt, kan dat hinderlijk zijn. Ga dan als volgt te werk.

- Laat het kind een tekst eerst hardop lezen en dan in stilte, of eerst een keer hardop, dan fluisterend, de derde keer alleen met de lippen bewegend en tot slot helemaal zonder dat de mond meedoet.
- Laat het kind terwijl iemand voorleest eerst fluisterend meelesen en daarna in stilte.
- Kleur, voordat u het kind een leestekst aanbiedt, met een markeerstift de kernwoorden. Als het kind kan zien wat er belangrijk is in de tekst, wordt de noodzaak kleiner om het te horen.

Techniek 25

motiveren

Er zijn verschillende manieren om de motivatie van kinderen met leesproblemen te bevorderen.

- Zorg ervoor dat het kind succeservaringen opdoet, dat het merkt dat het vooruitgaat. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van een grafiek of een ander overzicht.
- Heb veel geduld tijdens de begeleiding. Zie de 'Twaalf hoofdregels' voor ouders op blz. 112.
- Zorg voor leuke leesboekjes, bijvoorbeeld uit een van de speciale series voor kinderen met leesproblemen. Vooral de *Leesboei* (van voorheen: Jacob Dijkstra in Groningen) spreekt veel kinderen aan, maar ook *Zoeklicht* (van Zwijsen, Tilburg), *De wenteltrap* (van Wolters-Noordhof, Groningen) en *De Leeslift* (van Kok Educatief, Kampen), zijn geschikt.
- Bedenk af en toe samen met het kind een verhaal en typ dat uit om het als leestekst te gebruiken.
- Om duidelijk te maken waarvoor je lezen nodig hebt in het

dagelijks leven kunt u een map aanleggen met voorbeelden van zogenoemde 'functionele teksten'. In showmappen verzamelt u bijvoorbeeld:

- folders;
- een gedeelte uit een radio- en televisiegids;
- de spelregels van een gezelschapsspel;
- de handleiding bij een bouwpakket;
- krantenknipsels;
- een uitnodiging;
- een affiche;
- een stripverhaal;
- een recept;
- een routebeschrijving;
- de tekst van een verpakking van levensmiddelen;
- de beschrijving van een goocheltruc;
- knipsels uit een jeugdblad, bijvoorbeeld de moppen op blz. 151.

Het NIAM (Den Haag) heeft het leesbevorderingsproject *Lezerstraal* ontwikkeld, dat cassettes en tijdschriften omvat.

Techniek 26

vinden van de volgende regel

Sommige kinderen hebben moeite met de sprong naar een volgende regel. Ze moeten zoeken en slaan snel regels over. Aanbevolen werkwijzen zijn de volgende.

- Laat het kind dezelfde tekst eerst met een bijwijzer lezen en dan zonder. Zie voor twee soorten bijwijzers blz. 56 en 71.
- Oefen met het kind op de tekst van blz. 153 en 154: als u het eind van de regel aanwijst, moet het kind zo snel mogelijk het begin van de volgende regel aanwijzen. Herhaal deze oefening regelmatig en voer daarbij het tempo op.

Techniek 27

woorddelen lezen

Wat het lezen van letters is bij het aanvankelijk lezen is het lezen van woorddelen bij het voortgezet lezen. Woorddelen zijn stukken van woorden die voorkomen in de woordbeelden. Dat is wat anders dan het lezen van pseudo- of onzinwoorden.

De werkwijze:

- Kopieer de voorkant van een leesblad, het blad met de woordrijen. Kopieer dat blad vergroot.
- Het kind knipt de woordrijen los tussen de woorddelen. Bij basisblad 10 bijvoorbeeld als volgt:

trom

par

in

lui

toe

hoe

par
er
enz.

- Laat het kind de woorddelen lezen, zowel de voorstukken als de achterstukken.
- Laat daarna het leesblad met de woorden lezen.
Op deze manier oefent u een deelvaardigheid, maar koppelt u die deelvaardigheid onmiddellijk weer aan het echte lezen.

Techniek 28

begeleid voorstellen

Deze techniek is bestemd voor kinderen met problemen op het gebied van het begrijpend lezen doordat zij geen visueel beeld ontwikkelen tijdens het lezen. Kenmerkend voor de laatste fase van het aanvankelijk lezen is de verdere ontwikkeling van het leesbegrip. De basis voor dat leesbegrip wordt tijdens de eerste fase van het aanvankelijk leesproces gelegd in de vorm van het begrijpend luisteren. Daarna neemt de leesvaardigheid zo toe dat het mogelijk is 'echt' aan begrijpend lezen te doen. Voor sommige kinderen is dat moeilijk. Vaak heeft dat te maken met het ontbreken van een visuele basis voor het leesbegrip. Er worden leesbegripopdrachten gegeven terwijl het kind tijdens het lezen niet aan de binnenkant van de ogen een film heeft ontwikkeld. De aanduiding 'film aan de binnenkant van je ogen' komt van Bassie en Adriaan waarmee zij het fantaseren voor kinderen bedoelen. Sommige kinderen richten zich nog zo op het decoderen dat er geen ruimte is voor het ontwikkelen van die film, terwijl andere kinderen er uit zichzelf niet opkomen dat het samenstellen van die film een belangrijk doel is van het aanvankelijk lezen.

Het gaat om kinderen met de volgende leesbeelden:

- kinderen hebben moeite met het beantwoorden van vragen n.a.v. de gelezen teksten,
- kinderen hebben moeite met het terugvertellen van gelezen teksten,
- kinderen hebben moeite met het voorstellend lezen; tijdens het lezen maken ze geen film van wat ze gelezen hebben,
- kinderen hebben taalexpressieproblemen.

Op diverse plaatsen is de basisaanpak van het voorstellend lezen besproken. Zie de volgende hulpmiddelen:

- Begrijpend lezen 'speciaal', uitgegeven bij Pravoo;
- De leessleutel Orthotheeknummer 101 (Malmberg);
- Het voorbeeldverhaal op blz. 155. Op blz. 156 is het verhaal gevisualiseerd.

Hierna leest u hoe u kinderen het voorstellend lezen aan kunt leren. Om de 'film' te bewerkstelligen dient u de volgende opbouw te hanteren:

- bewust maken
Maak het kind eerst bewust van wat echt lezen is, nl. dat er tijdens het lezen een film of beelden in het hoofd komen. Bassie en Adriaan spreken in kindertermen over: kijken aan de binnenkant van je ogen. Bespreek dat aan de hand van het introductieblad op blz. 157. Leer ook het rijmpje aan.
- voordoen
U leest een tekst en stopt na iedere scène. Samen met het kind doet u de ogen dicht en u vertelt wat u ziet 'aan de binnenkant van de ogen'. Doe dat met minimaal vijf verhalen/teksten. Kies teksten met een duidelijke interne opbouw en verhaalontwikkeling. Vertel daarbij niet alleen wat u ziet, maar leg het kind ook steeds uit dat u meer ziet dan er staat. Als het gaat over de keuken, dan vertelt u ook wat u in die keuken ziet, terwijl dat niet allemaal zo in de tekst staat. Leer het kind op deze manier wat er 'tussen de regels' te lezen is en leer het kind dat dat nu juist zo leuk is aan het lezen, namelijk dat je er veel bij voor mag stellen. Ga niet te gauw over op het stellen van vragen aan het kind, maar doe het uitgebreid voor zodat het kind echt ziet en ervaart wat voorstellend lezen is.
- u begint en het kind vult aan
Nu leest u en vertelt u wat u ziet en vraagt u het kind of u nog wat vergeten bent of dat het kind andere dingen ziet. Doe dat bespreken van het voorstellen steeds met de ogen dicht.
- het kind begint en u stelt vragen/vult aan
Nu leest het kind en u zegt wanneer er een beeld besproken moet worden. Het kind begint te vertellen wat het ziet en u vult dat aan of stelt er vragen over.
- u geeft alinea's aan; het kind doet het zelf
Het kind leest en doet het nu zelf. De enige vraag die u nu mag stellen is: kun je er nog meer over vertellen?
- alles zelf
Nu doet het kind alles zelf. Het kind moet nu zelf bepalen wanneer het even moet stoppen om te vertellen wat het aan de binnenkant van de ogen ziet.

Aanwijzingen

Het is heel belangrijk om veel aandacht te besteden aan de eerste scène. Vaak wordt er dan een plek geschetst, een situatie of een hoofdpersoon. Dat beeld is belangrijk voor het gehele verhaal.

U kunt ook steekwoorden of kleine eenvoudige tekeningen laten maken in de filmstrook op het introductieblad. Andere mogelijkheden zijn:

- Neem een leestekst met veel plaatjes en kopieer de plaatjes weg. Laat de tekst lezen en visueel voorstellen. Laat daarna de gewone tekst nog een keer lezen met de plaatjes en maak vergelijkingen tussen de eigen voorstellingen en de plaatjes.

- Gebruik stripverhalen. Lak de teksten weg en laat het kind teksten bedenken.
- Neem een stripverhaal en lees de tekst voor, zonder dat het kind de strip ziet. U moet wel duidelijk maken wie de dialogen uitspreken. Daarna laat u het kind de strip lezen.

Doe het voorstellend lezen ook regelmatig klassikaal zodat de kinderen van elkaar horen wat je allemaal kunt visualiseren.

Techniek 29

de perceptieverzwaarder

De *perceptieverzwaarder* sluit aan bij de theorie van Bakker (zie het boekje *Zijdelings*, uitgegeven bij Swets & Zeitlinger), waarbij ervan wordt uitgegaan dat sommige kinderen met leesproblemen een duidelijke overactiviteit vertonen aan een kant van de hersenen. Soms lezen kinderen te veel met de visuele rechterkant van de hersenen waardoor ze spellend en turend gaan lezen, terwijl het ook voor kan komen dat kinderen te veel met de linkerkant, de talige kant van de hersenen lezen en te veel raden wat er staat.

De perceptieverzwaarder is een hulpmiddel voor kinderen die te veel met de talige kant van de hersenen lezen en veel nauwkeurigheidfouten maken, in termen van Bakker het L- type (linguaal type).

De *perceptieverzwaarder* is ook geschikt voor niet-L-typen met nauwkeurigheidproblemen. Bij L-typen gaat het om kinderen die andere woorden lezen dan er staan terwijl die woorden er wel zouden kunnen staan. Het gaat om de zgn. niet-hinderlijke fouten, fouten die niet hinderlijk zijn voor het begrijpen van een tekst. Er zijn ook kinderen die hinderlijke fouten lezen. Ze lezen woorden die op die plaats niet zouden kunnen staan of ze lezen niet-bestaande woorden. Voor deze laatste groep kinderen is de *perceptieverzwaarder* ook geschikt.

perceptueel verzwaarde teksten

Een van de begeleidingsmogelijkheden voor kinderen die te veel met de linkerhersen helft lezen of kinderen met anderssoortige nauwkeurigheidproblemen is het gebruikmaken van perceptueel verzwaarde teksten waarbij woorden in verschillende lettertypen zijn gedrukt. Zie het voorbeeld hierna.

Deze werkwijze heeft twee nadelen:

- De productie van dit type teksten is nogal bewerkelijk.
- Het lezen van teksten met woorden in verschillende lettertypen blijft een discutabele manier van leren lezen omdat kinderen met woordbeeldautomatiseringsproblemen geconfronteerd worden met een typografische vormgeving die niet overeenkomt met de typografie die ze tegenkomen in gewone boeken. De rechterhersen helft wordt wel geactiveerd, maar de kinderen

Bas woont nu al
 een paar weken in old Huuze.
 Martijn komt vaak op bezoek.
 Dan vertelt hij
 hoe het met de duiven gaat.
 En hoe het met de tuin is.
 Bas heeft het goed naar zijn zin.
 Maar hij mist wel zijn duiven.
 „Al had ik er maar twee,”
 zegt hij.

kunnen nauwelijks aan woordbeeldontwikkeling doen. Dit is voor kinderen met woordbeeldautomatiseringsproblemen dan ook weinig zinvol.

Bij de *perceptieverzwaarder* is van deze nadelen geen sprake. De *perceptieverzwaarder* is een sheet met een geleidelijke opbouw van licht naar donker. Deze sheet treft u aan op blz. 159 van de map. De sheet legt u op een tekst of op woordrijtjes. Het kind moet door de grijs tinten heen kijken en voert dan een perceptueel verzwaarde waarneming uit zonder dat u teksten nodig heeft die zelf al perceptueel verzwaard zijn. De *perceptieverzwaarder* heeft een opbouw in grijs tinten; u kunt zelf bepalen in welke mate de tekst verzwaard moet worden. Deze grijs tint opbouw is experimenteel vastgesteld.

aanwijzingen

- Let erop dat het kind goed zit zodat het geen last heeft van schittering op het papier door het glimmende plastic.
- Begin een tekst met de donkere instelling van de sheet. De donkerte kunt u eventueel aanpassen en het het kind makkelijker maken als het goed gaat. Als het kind meer leesfouten gaat maken, kunt u het blad meer opschuiven naar het donkere deel.
- Geef het kind de gelegenheid zelf te kiezen met welke donkerte het wil lezen.
- Laat de tekst steeds twee keer lezen, een keer met gebruik van de *perceptieverzwaarder*, de tweede keer zonder.

- Combineer het lezen met de *perceptieverzwaarder* met andere technieken en begeleidingsmiddelen. Van het uitsluitend, geïsoleerd en eenzijdig gebruik van dit hulpmiddel is geen optimaal ontwikkelingseffect verwachten.

Techniek 30

begeleid stillezen

Deze techniek is te gebruiken bij de begeleiding van kinderen met problemen op het gebied van het technisch lezen. Het gaat om kinderen die om welke reden dan ook moeite hebben met het hardop lezen. Dat kan omdat ze spraakmotorische problemen hebben, maar ook omdat ze emotionele moeite hebben met het hardop lezen. Als een van deze situaties zich voordoet is het te overwegen kinderen te leren lezen via stillezen. Deze techniek kunt u ook overwegen als kinderen bij het hardop lezen zwak presteren, maar acceptabel presteren op de Bodegraafse stilleestoets en ook acceptabel begrijpen wat ze lezen.

Er zijn verschillende werkwijzen mogelijk:

- **alinealezen** U verdeelt een tekst in alinea's door middel van streepjes. Het kind leest stil een alinea en vertelt na afloop waar het over ging. Tijdens het lezen zit u naast het kind. U controleert na iedere alinea of de inhoud goed is weergegeven. Als dat niet het geval is, vult u de inhoud aan; het kind hoeft de alinea niet nog eens te lezen. Op deze manier vormt u door mee te lezen, de stok achter de deur die voorkomt dat het kind te globaal gaat lezen.
- **onderstrepnd meelezen** Het kind heeft een kopie van een leesblad voor zich en u leest de leestekst voor. Tijdens het voorlezen onderstreept het kind wat u aan het voorlezen bent. Op die manier hoeft het kind niets te zeggen, maar kijkt het toch goed met u mee.
- **zelf onderstrepen** Het kind leest stil voor zichzelf en onderstreept de woorden die het aan het lezen is. U zit bij het kind en kijkt mee.
- **luisteren en dan stillezen** U leest een tekst voor en laat het kind goed luisteren zonder dat het meeleest. Als u klaar bent, stelt u vragen over de voorgelezen tekst. Daarna leest het kind zelf stil de tekst.
- **de aanpak van de vijf moeilijke woorden** Laat het kind een tekst lezen en de vijf moeilijkste woorden in de vakken noteren van blz. 161. Op dat blad staan zes vakken met daarin een kaartenbakje. Dit kaartenbakje stelt 'het bakje met de moeilijke woorden' voor. In ieder vak mag het kind vijf woorden noteren. U kunt nog onderscheid maken tussen woorden die technisch gezien moeilijk zijn en woorden die wat betreft de betekenis moeilijk zijn. Het kind krijgt dan bij het lezen een opdracht. Bespreek die woorden met het kind. Laat eventueel de betekenis opzoeken in een gewoon of beeldwoordenboek.

-
- Begrijpend lezen 'speciaal' Werk met het programma Begrijpend lezen 'speciaal'. Tijdens activiteiten in het kader van begrijpend lezen moeten kinderen ook lezen en tijdens dat lezen moeten ze ook goed decoderen. Dat betekent dat op die manier het begrijpend lezen in dienst staat van het verbeteren van het technisch lezen. Begrijpend lezen 'speciaal' is een Pravoo-uitgave.